

СИДЯГА Володимир Володимирович

**Європеїзація: стратегічні мотивації та
національні інтереси/ Europeanization: Strategic
Motivations and National Interests**

спеціальність: 291 - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

освітньо-професійна програма - Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи
МВСКм-21
В. В. Сидяга

Науковий керівник:
д.е.н., професор, О. І. Тулай

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

"__" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри
_____ **О. І. Тулай**

ТЕРНОПІЛЬ - 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	Error! Bookmark not defined.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ	7
1.1. Європеїзація: теоретичні підходи та концепції	7
1.2. Досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу	14
Висновки до розділу 1	21
РОЗДІЛ 2.	23
СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ТА БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ ..	23
2.1. Прагматизм спільної зовнішньої та безпекової політики	23
2.2. Спільна зовнішня та безпекова політика та європеїзація: діалектика взаємозв'язку	30
2.3. Формування національних стратегій країн-членів у контексті спільної зовнішньої та безпекової політики	37
Висновки до розділу 2	42
РОЗДІЛ 3.	44
ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ	44
3.1. Стратегічні вектори європеїзації України	44
3.2. Європейська інтеграція України в умовах сучасних викликів та загроз	49
Висновки до розділу 3	58
ВИСНОВКИ	60
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ....	Error! Bookmark not defined.

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному світі, що перебуває в стані постійних змін та геополітичних турбуленцій, питання європеїзації є одним із ключових аспектів політичного, економічного та соціокультурного розвитку країн європейського континенту. Процеси інтеграції в Європейський Союз стають суттєвими факторами формування стратегічних мотивацій та національних інтересів, визначаючи подальший курс держав на шляху до європейської ідентичності та співпраці.

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу процесів європеїзації, висвітлюючи теоретичні аспекти, досвід країн-членів Європейського Союзу, а також взаємозв'язок з формуванням спільної зовнішньої та безпекової політики. Особливу увагу приділено стратегічним векторам та перспективам європеїзації України в контексті сучасних викликів та загроз. Різноманітні теоретичні підходи та концепції, що охоплюють сутність європеїзації в політичному, економічному та соціокультурному вимірах потребують аналізу та систематизованого вивчення.

Заглиблення у прагматичні виклики європеїзації, через які пройшли країни, що наразі є членами Європейського Союзу, та ретельний аналіз їхніх методологій, досягнень і викликів на цьому шляху сприятиме окресленню потенційних шляхів і перешкод, з якими може зіткнутися Україна у своєму прагненні до європейської інтеграції. Загальне уявлення про теоретичні основи європеїзації відкриває перед нами не лише комплекс теорій та концепцій, що визначають цей процес, але й створює основу для розгляду стратегічних векторів розвитку України у європейському контексті. Перегляд теоретичного аспекту європеїзації, як поглиблення узагальненого розуміння цього явища, становить важливий крок у подальшому аналізі та формулюванні стратегій, що сприятимуть інтеграції України в європейську спільноту.

Питання європеїзації, європейської інтеграції й спільної зовнішньої та безпекової політики в теорії міжнародних відносин вивчали багато науковців,

серед представників української наукової спільноти: Б. Ференс, В. Ломака, Є. Савельєв, Л. Демченко, Н. Колісніченко, О. Тулай, Ю. Семенюк.

Основні праці у сфері європеїзації, європейської інтеграції, а також спільної зовнішньої та безпекової політики серед закордонних дослідників належать А. Ньюману, Б. Гленкорсу, В. В. Пауеллу, В. Патерсону, Г.-Г. Ерхарду, Д. Аллену, Д. Баху, Дж. Андерсону, Дж. Гудману, Ж. Делору, І. Каролєвському, К. Джеффі, К. Локхарту, М. Вільга, М. Мендельському, О. Анастакісу, П. Ж. Ді Маджіо, П. Мюллеру, С. Дюку, Т. А. Бьорзелю, Т. Банчоффу, Т. Ріссе, Х. Дейкстра, Х. Дейкстра, Я. Катценштейну, Я. Чеккелю.

Метою дослідження є обґрунтування та узагальнення теоретичних та практичних аспектів щодо європеїзації в контексті формування стратегічної мотивації та національних інтересів.

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- дослідити теоретичні підходи та концепції європеїзації;
- проаналізувати досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу;
- розкрити прагматизм спільної зовнішньої та безпекової політики;
- охарактеризувати діалектику взаємозв'язку спільної зовнішньої та безпекової політики та європеїзації;
- з'ясувати особливості формування національних стратегій країн-членів у контексті спільної зовнішньої та безпекової політики;
- окреслити стратегічні вектори європеїзації України;
- розвинути підходи до активізації євроінтеграційних процесів в умовах сучасних викликів та загроз.

Об'єктом дослідження є процес європеїзації, що охоплює механізми та інструменти, які формують стратегічні мотивації та національні інтереси держав.

Предметом дослідження є механізми та інструменти європеїзації та їх вплив на формування стратегічних мотивацій і національних інтересів, з

акцентом на теоретичні аспекти європеїзації, досвід країн-членів Європейського Союзу, а також взаємозв'язок між європейською інтеграцією та формуванням спільної зовнішньої політики безпеки. Крім того, у дослідженні розглядаються перспективи вступу України до Європейського Союзу, досліджуються стратегічні вектори європеїзації України та аналізується європейська інтеграція України в контексті сучасних викликів і загроз.

Для розв'язання поставлених завдань були використані такі **методи дослідження**: метод зіставлення, метод сходження від абстрактного до конкретного, логіко-історичний підхід, метод порівняльного аналізу тощо узагальнення і синтезування здобутої інформації тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у глибокому аналізі теоретичних підходів до європеїзації, який розкриває не лише загальні концепції, але й специфічні аспекти її впливу на політичний, економічний та соціокультурний розвиток країн. Робота розширює розуміння європеїзації шляхом систематизації та аналізу досвіду країн-членів Європейського Союзу, виокремлюючи ключові фактори успіху та виклики.

Практичне значення одержаних результатів полягає у визначенні конкретних інструментів та рекомендацій, які можуть бути використані для ефективного впровадження стратегій європеїзації в контексті національного розвитку. Дослідження теоретичних аспектів європеїзації надає основу для створення більш глибокого та узагальненого розуміння цього процесу. Отримані результати стають підґрунтям для формулювання практичних рекомендацій, які можуть служити орієнтиром для урядових органів, наукових установ, та інших зацікавлених сторін у впровадженні ефективних стратегій європеїзації для досягнення національних цілей та підвищення рівня взаємодії з міжнародним співтовариством.

Апробація результатів роботи та публікації. За результатами дослідження опубліковано тези доповідей на тему: «Європейська політика сусідства в контексті міжнародних інтеграційних процесів» у збірнику

матеріалів доповідей II Міжнародних наукових читань імені Богдана Гаврилишина (Тернопіль, ЗУНУ, 31 травня 2022 року) та тези доповіді на тему: «Вплив національних інтересів на прийняття рішень Європейського Союзу в контексті спільної зовнішньої та безпекової політики» у збірнику матеріалів доповідей до III Міжнародної науково-практичної конференції «Соціальні, економіко-правові та фінансові виклики в умовах глобальних трансформацій» (Свалява – Тернопіль, 19–20 травня 2023 року).

Структура роботи. Зміст кваліфікаційної роботи викладено на 66 сторінках, складається зі вступу, трьох розділів, семи підрозділів, висновків, списку використаних джерел із 76 найменувань та містить 1 таблицю та 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ

1.1. Європеїзація: теоретичні підходи та концепції

Поняття європеїзації є складним і багатовимірним явищем, яке посіло чільне місце в дискусіях, пов'язаних з процесом європейської інтеграції. Цей термін охоплює динамічний і безперервний процес, в якому національні політики, інституції та суспільні структури в країнах-членах Європейського Союзу зближуються і пристосовуються до норм, цінностей і практик ЄС, що розвиваються. Важливо визнати, що європеїзація виходить за межі формальних інституцій, пронизуючи різні аспекти управління, культури та ідентичності. Всебічне розуміння європеїзації вимагає дослідження її історичного коріння та вивчення шарів, що становлять її значення в контексті європейської інтеграції.

Початок європеїзації сягає своїм корінням періоду після Другої світової війни, коли було закладено основу для створення європейського проєкту шляхом заснування Європейського об'єднання вугілля і сталі в 1951 році. Подальші події, такі як створення Європейського економічного співтовариства, пришвидшили процес інтеграції, що призвело до концептуалізації європеїзації. На ранніх стадіях європеїзація зосереджувалася насамперед на економічних аспектах, спрямованих на створення спільного ринку та усунення торговельних бар'єрів між країнами-членами. Однак з часом сфера європеїзації розширилася, охопивши політичні, соціальні та культурні виміри.

Науковці пропонують різні визначення європеїзації, що відображають різні погляди на це явище. Першу успішну спробу дати визначення європеїзації зробив Р. Ладрех, він визначив процес європеїзації як "поступовий процес, що переорієнтовує напрямок і форму політики до такої міри, що політична та економічна динаміка ЄС стає частиною організаційної логіки національної політики та вироблення політики" [5, с.69]. Згідно з цим визначенням,

адаптація національних інституційних структур і вироблення політики відбувається як наслідок європейської інтеграції.

Визначення Т. А. Бюрцеля: "Європеїзація - це процес, за допомогою якого сфери внутрішньої політики стають все більш підвладними європейській політиці", стверджує, що внутрішні структури держав-членів стають схожими одна на одну в результаті прийняття на національних рівнях європейської моделі інституцій [11, с. 574].

У роботах, що базуються на цих визначеннях, стверджується, що участь у наднаціональних інституціях зближує інституційні структури держав-членів. Ці визначення були об'єднані в роботі Р. Хармсена та Т. Вілсона, які визначили вісім вживань терміну "європеїзація" [23, с. 14-18].

Перше визначення, «європеїзація як поява нової форми європейського врядування» ставить європейську інтеграцію в центр процесу європеїзації і стосується «ЄС-зації». Друге, «європеїзація як національна адаптація» зосереджується на формуванні політики та розбудові інституцій у відповідь на зміни на рівні ЄС. Третє, «європеїзація як політика морфізму» стосується зближення між державами-членами. Четверте, «європеїзація як проблема і можливість для внутрішнього політичного менеджменту» підкреслює обмеження і можливості, які ЄС пропонує внутрішнім акторам. П'яте, «європеїзація як модернізація» стосується структурних перетворень країн ЄС з повільним розвитком, з метою сприяння урбанізації та секуляризму. Шосте, «європеїзація як приєднання до Європи» стосується розширення ЄС, зокрема, розширення в напрямку Центральної та Східної Європи. Сьоме, «європеїзація як реконструкція ідентичностей» підкреслює зміну ідентичностей у світлі європеїзації. І останнє, але не менш важливе, восьме, «європеїзація як транснаціоналізм і культурна інтеграція» стосується змін у культурах та ідентичностях внаслідок транснаціоналізму, але, як зазначає Анастакіс, європеїзація включає як внутрішні, так і зовнішні форми європейського проєкту і, таким чином, не обмежується внутрішніми змінами в державах-членах [7].

Т. Ріссе визначає поняття європеїзації як «виникнення і розвиток на європейському рівні чітких структур управління, тобто політичних, правових і соціальних інститутів, пов'язаних з вирішенням політичних проблем, які формалізують взаємодію між акторами, а також політичних мереж, що спеціалізуються на створенні авторитетних європейських правил» [11, с.3]. Визначення, дане К. Радаеллі, ставить ЄС в центр процесу європеїзації в державах-членах. Він описує європеїзацію як процес, що складається з «а) конструювання; б) дифузії; в) інституціоналізації формальних і неформальних правил, процедур, політичних парадигм, стилів, способів ведення справ і спільних переконань» [52, с.4].

Одне з широко визнаних визначень належить Кевіну Фезерстоуну та Клаудіо М. Радаеллі, які визначають європеїзацію як "процес, за допомогою якого сфера внутрішньої політики "європеїзується" в результаті впливу Європейського Союзу". Це визначення підкреслює трансформаційний вплив ЄС на національну політику та інституції.

У своїй "висхідній" перспективі європеїзації Амічай Маген надав ще одне визначення зовнішньої європеїзації [48]. На відміну від своїх попередників, європеїзації "знизу-вгору" та "зверху-вниз", ця перспектива зосереджена на процесі європеїзації в країнах Європейської політики сусідства, де членство в ЄС не видно на горизонті.

Вищезгадані визначення внутрішньої та зовнішньої європеїзації в основному пояснюються трьома перспективами європеїзації:

1. Європеїзація "знизу-вгору".
2. Європеїзація "зверху вниз".
3. Висхідна європеїзація.

Європеїзація "знизу-вгору" вивчає процес європейської інтеграції в 15 старих країнах-членах ЄС. Тут головною темою дослідження є розуміння рушійної сили європейської інтеграції, коли держави добровільно поступилися певною мірою свого національного суверенітету на користь новостворених європейських інституцій. Незважаючи на своє двадцятирічне існування,

європеїзаційний підхід "знизу-вгору" не привернув значної уваги теоретиків в галузі міжнародних відносин.

Перспектива європеїзації "зверху-вниз" аналізує внутрішні зміни в державах-членах, що відбуваються під тиском інституцій ЄС. Тиск з боку Брюсселя спостерігається, якщо існує інституційна та політична невідповідність між ЄС та країнами-членами [3]. При цьому Європейський суд справедливості (ЄСП) є юридичним органом, який забезпечує політичну та інституційну відповідність держави-члена вимогам ЄС [12].

Щоб уникнути неприємних обставин тиску з боку Брюсселя, національні уряди намагалися виправити ситуацію на користь держав-членів. Перенесення національних політик на рівень ЄС повернуло на порядок денний європеїзації підхід "знизу-вгору". Якщо підхід "згори-вниз" передбачає вертикальне запровадження правил і практик ЄС з Брюсселя, то підхід "знизу-вгору" передбачає горизонтальне перенесення політики з інших країн-членів без залучення інституцій Європейського союзу. Завантажуючи свої внутрішні процедури на європейський рівень управління, країни-члени намагаються формувати рішення ЄС відповідно до своїх національних інтересів та інституційних традицій. Стратегія європеїзації ЄС "зверху-вниз" – це поєднання підходів "зверху-вниз" і "знизу-вверх", підтримуючи недержавних акторів і внутрішні політичні інститути низького рівня, ЄС реалізує європеїзацію "знизу-вверх" в країнах ЄПС. Європейський союз пропонує свою фінансову підтримку через проєкти TACIS, EIDHR, TEMPUS та ERASMUS з метою сприяння інституційному зближенню, модернізації освіти та міжлюдським контактам у довгостроковій перспективі. Водночас, стратегія ЄС "зверху вниз" охоплює політичний діалог та офіційні заяви. Проводячи регулярні зустрічі та переговори на високому рівні, ЄС прагне покращити свої відносини з країною-цільовою країною. Крім того, за допомогою інституціоналізованого діалогу ЄС прагне впливати на бюрократів і політиків [42].

Розглядаючи внутрішній вплив європейської політики, ми аналітично виокремлюємо три механізми, за допомогою яких європейські вимоги можуть спричинити внутрішні інституційні зміни. По-перше, у найбільш чіткій формі, європейська політика може спричинити внутрішні зміни, встановлюючи конкретні інституційні вимоги, яких повинні дотримуватися країни-члени; тобто, політика ЄС позитивно визначає інституційну модель, до якої мають бути пристосовані внутрішні механізми. Відповідно, держави-члени мають лише обмежену інституційну свободу дій при прийнятті рішень щодо конкретних заходів для дотримання європейських вимог.

По-друге, і дещо більш неявно, європейське законодавство може впливати на внутрішні домовленості, змінюючи внутрішні правила гри. Європейський вплив обмежується зміною внутрішніх структур можливостей, а отже, розподілом влади та ресурсів між національними суб'єктами. Такі зміни у внутрішніх структурах можливостей, своєю чергою, можуть означати, що існуючі інституційні рівноваги успішно піддаються сумніву.

По-третє, у своїй «найбільш слабкій» формі європейська політика не встановлює конкретних інституційних вимог і не змінює інституційний контекст стратегічної взаємодії, але впливає на внутрішні механізми ще більш опосередковано, а саме через зміну переконань та очікувань національних акторів. Зміни у внутрішніх переконаннях можуть вплинути на стратегії та уподобання національних акторів, що потенційно може призвести до відповідних інституційних адаптацій. Таким чином, внутрішній вплив європейської політики ґрунтується насамперед на когнітивній логіці. Хоча елементи цих різних механізмів європеїзації можна ідентифікувати майже в кожній європейській політиці, ми стверджуємо, що різні типи політик характеризуються різним поєднанням цих механізмів, причому в різних типах домінує різна логіка.

Класифікація європейських політик крізь призму цих еталонів породжує ширшу порівняльну базу, яка може бути застосована не лише для аналізу явищ європеїзації, але й для вивчення інших контекстуальних сфер. Першочергове

обґрунтування прямого інституційного примусу виступає головним атрибутом нової регуляторної парадигми, стратегічно сформульованої для пом'якшення несприятливих зовнішніх ефектів, що виникають у результаті ринкової діяльності. Традиційні сфери, що входять до компетенції нової регуляторної політики, охоплюють охорону навколишнього середовища, охорону праці та здоров'я, захист прав споживачів, а також окремі сфери, що належать до сфери соціальної політики.

З'являються нові стратегічні можливості, а інші стратегії можуть виявитися нездійсненними. Таким чином, внутрішній вплив цієї політики є в основному непрямим і здійснюється через механізм «регуляторної конкуренції». Зі зростанням європейської ринкової інтеграції транснаціональна мобільність товарів, робітників і капіталу чинить тиск на країни-члени ЄС, змушуючи їх переглядати регулювання внутрішнього ринку, щоб уникнути регуляторного тягаря, який обмежує конкурентоспроможність вітчизняних галузей.

У науковому дискурсі представлені різні класифікації механізмів європеїзації, які часто демонструють помітні перетини. Прямі механізми – це ті, в яких ЄС займає проактивну позицію і навмисно прагне поширювати свою модель і правила управління за межами своїх кордонів. На противагу цьому, непрямі механізми - це ті, в яких активну участь беруть актори, що не є членами ЄС, або ж сама присутність Європейського союзу породжує непередбачувані зовнішні ефекти. Згідно з логікою наслідків, європеїзація відбувається через маніпуляції зі стимулами та зміну розрахунків витрат і вигод у третіх країнах. На противагу цьому, згідно з логікою доцільності, європеїзація є наслідком сприйняття авторитету і легітимності Європейського союзу, його моделі управління або його норм і правил. Обумовленість є прямим механізмом європеїзації, який базується на маніпулюванні ЄС розрахунками витрат і вигод інших суб'єктів. Європейський союз прагне поширювати свої правила управління, встановлюючи їх як умови, які зовнішні актори повинні виконати, щоб отримати винагороду та уникнути санкцій з боку ЄС.

Екстерналізація працює через непрямий вплив ЄС на розрахунки витрат і вигод зовнішніх суб'єктів. На відміну від обумовленості, ЄС не просуває активно свою модель або правила управління за межами своїх кордонів. Проте сама його «присутність», як ринку та регіональної системи управління створює зовнішні ефекти (іноді ненавмисні або непередбачувані). Зовнішні суб'єкти приймають і дотримуються правил ЄС, оскільки ігнорування або порушення цих правил призведе до чистих витрат. Чим більшою є частка ЄС у зовнішній торгівлі країни, і чим більш обов'язковими та централізованими є правила, тим більше ця країна буде піддаватися тиску європеїзації.

Соціалізація охоплює всі зусилля ЄС, спрямовані на поширення європейського врядування шляхом переконання зовнішніх суб'єктів в ідеях і нормах, що стоять за ними. Це прямий механізм європеїзації, заснований на логіці доречності. Замість того, щоб займатися прямим маніпулюванням або непрямим впливом на розрахунки витрат і вигод зовнішніх суб'єктів, Європейський союз надає цим суб'єктам освіту щодо принципів і правил, які регулюють європейське врядування. Згода та дотримання зовнішніми суб'єктами правил ЄС залежить від їхньої переконаності в легітимності та доцільності цих правил, а також від визнання ними авторитету ЄС. Імітація працює аналогічно, але без проактивної ролі ЄС, який скоріше, слугує рольовою моделлю управління, яку зовнішні актори наслідують. Суб'єкти, що не є членами ЄС, імітують його, адже вони визнають правила і політику ЄС як відповідні рішення для своїх власних проблем.

Європеїзація справила глибокий вплив на функції державної політики країн-членів ЄС. Однак цей вплив не був рівномірним. У деяких сферах, таких як монетарна політика чи торгівля, держави-члени втратили значну частину можливостей для самостійних дій. В інших вплив був набагато більш фрагментованим: у таких сферах, як охорона здоров'я або політика зайнятості. Між цими двома крайнощами лежить більшість сфер політики.

1.2. Досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу

Політичний ландшафт країн-членів ЄС, які проходять процес європеїзації, демонструє різноманітний досвід, сформований історичними, культурними та інституційними факторами. Ступінь узгодженості з нормами і політикою ЄС є різним, що відображає складний взаємозв'язок між національним суверенітетом і наднаціональною інтеграцією. Деякі держави-члени демонструють проактивний підхід, охоче приймаючи і впроваджуючи директиви ЄС, тоді як інші стикаються з проблемами, що виникають через внутрішній політичний опір або розбіжності у політичних уподобаннях. На динаміку європеїзації в політичній сфері також впливає еволюція ролі національних урядів по відношенню до інституцій ЄС, яка проявляється у різному ступені повноважень щодо делегування та прийняття рішень.

Вивчаючи досвід європеїзації країн-членів ЄС, стає очевидним, що його розуміння вимагає цілісного розгляду політичного, економічного та соціального контекстів. Взаємодія між цими вимірами сприяє унікальним проявам європеїзації в кожній країні, підкреслюючи складний і еволюціонуючий характер проекту європейської інтеграції. У сфері європейської інтеграції досвід європеїзації Німеччини є переконливим прикладом, який розгортається на тлі історичної спадщини, геополітичних зрушень та складної структури Європейського Союзу. Європеїзація німецької політики розпочалася ще до того, як сам термін набрав широкої популярності у 1990-х роках і концептуально вживаним у європейських дослідженнях. Як член-засновник Європейських Співтовариств, Федеративна Республіка Німеччина розвинула майже симбіотичні відносини з ЄС, які слугували для неї засобом відновлення міжнародної довіри до неї як до повноправного члена європейської політичної спільноти. Європеїзація відбувалася у трьох сферах, які характеризували Німеччину як європеїзовану державу.

По-перше, європеїзація відбувалася у вимірі ідентичності. Якщо під державною ідентичністю розуміти «саморозміщення держави в конкретному

міжнародному контексті» [55, с. 268], то ФРН розвивала європеїзовану державну ідентичність, починаючи з 1950-х років. Хоча це не було винятковим явищем для Німеччини, країна не мала консолідованої міжнародної ідентичності, на яку можна було б спертися.

Досвід націонал-соціалізму та поразка Німеччини у Другій світовій війні створили вакуум ідентичності після 1945 року, який членство в ЄС виявилось придатним для заповнення. Німеччина взяла на себе інституційні зобов'язання відповідно до нормативної бази Європейської комісії, що розвивається, для вироблення політики, поступово вибудовуючи свою міжнародну роль як «рефлексивного мультилатераліста» через європейську політику. Протягом десятиліть ця синергія ідентичностей між Бонном і Брюсселем добре функціонувала, враховуючи, що взаємодія розвивалася переважно в рамках самої ЄК, з лише обмеженим зовнішньополітичним виміром.

Європеїзація власної ідентичності сприяла тому, що німці сприйняли європеїзацію зовнішньої політики на ранньому етапі і в інший спосіб, ніж інші держави-члени, зокрема, Великобританія і Франція. Таким чином, державна ідентичність Німеччини була першою ознакою європеїзації країни. По-друге, європеїзація зростала в царині інституційної узгодженості. Відновленню Німеччиною напівсуверенної зовнішньої політики та влади сприяла інституційна узгодженість, яка склалася між Бонном та європейськими інституціями. Парадоксально, але це була стратегія "здобуття суверенітету" через "відмову від суверенітету". Делегуючи повноваження інституціям ЄС, яких ФРН фактично не мала у порівнянні з іншими членами, - політики змогли повернути собі владу, часто ненавмисно, "опосередковано і дифузно". Замість того, щоб функціонувати як обмеження свободи маневру країни, європейські інституції, таким чином, стали для Німеччини засобом посилення її голосу в європейській і трансатлантичній політиці. Пітер Катценштайн зазначає «Німецька демократизація та європейська інтеграція виявилися пов'язаними, що дозволило німецьким політичним елітам зміцнити та використати інституційну відповідність, яка виникла випадково». Європейські інституції

допомогли сформувати внутрішні інституції Німеччини, тим самим полегшивши взаємодію практик завантаження і вивантаження. Іншими словами, інституційна відповідність Європейському співтовариству проклала шлях до поступового набуття Німеччиною нормативної влади та активного формування контурів процесу європейської інтеграції. Т. Бульмер і П. Катценштайн стверджують, що ця інституційна конгруентність була настільки значною, що Німеччині вдалося рішуче сформувати європейські інститути і політику, тим самим зменшивши адаптаційний тиск на внутрішні інститути [5, с. 51].

Врешті-решт, європеїзація відбулася у сфері реалізації політики, хоча б тому, що ЄПС була не лише основною, але й майже єдиною основою для дипломатії Німеччини. Конфлікт інтересів між проекцією ідей ЄС на німецьку зовнішню політику та експортом німецьких факторів ідентичності на європейський рівень залишався напрочуд низьким. Це призвело до значного ступеня європеїзації німецької політики, що дало підстави стверджувати, що європеїзація німецької держави робить пошук національного, а не європейського інтересу безплідним завданням. Національні та європейські інтереси зрослися до такої міри, що їх окремий розгляд стає все більш неможливим.

Не було впевненості, що це залишиться таким і після об'єднання, оскільки "Федеративна Республіка Німеччина не була інституційно зобов'язана залишатися палким прихильником поглибленої інтеграції" [56, с. 266]. Тепер вона мала потенціал для відновлення суверенної національної зовнішньої політики, що змусило багатьох вважати, що країна піде менш європеїзованим шляхом або навіть взагалі відмежується від ЄС. Незважаючи на ці події, Німеччина залишається європеїзованою державою, і елементи зближення між Берліном та ЄС зберігаються. Німецькі політики все ще залишаються більш активними прихильниками "європейсько-ідеалістичної" концепції нормативно-цивільної моделі європейської зовнішньої політики, ніж їхні французькі чи британські колеги, оскільки і Німеччина, і ЄС підтримують

просування демократії, прав людини та співробітництво у сфері безпеки як спільних цінностей, що формують міжнародну політику, хоча часто не мають для цього необхідних засобів чи політичної волі.

Деякі дослідники, аналізуючи процес європеїзації, дійшли висновку, що він не позбавлений певних недоліків по відношенню до країн-кандидатів та сусідніх держав Східної, Південної та Центральної Європи [43]. Це пов'язано з тим, що європеїзація постсоціалістичних країн цього регіону стосувалася держав, які перебували на різних етапах переходу до ринкової економіки та моделі демократичної, правової державності, і з точки зору правової культури вони об'єктивно не були готові до повноцінної імплементації *acquis communautaire*. Тому ЄС був змушений використовувати "м'які інструменти", включаючи умовні позитивні стимули та нормативний тиск і переконання, щоб спонукати їх до першочергового реформування своїх правових систем.

На думку Б. Гленкорса, успіх європейської моделі зумовлений:

- різноманітністю використовуваних інструментів, ЄС застосовує гнучкі інструменти допомоги, надання яких обумовлюється прогресом, досягнутим країнами-бенефіціарами, та їхніми потребами, відображеними в оцінках і стратегічних документах Єврокомісії. Інструменти допомоги при вступі до ЄС передбачають призупинення допомоги будь-якій країні-бенефіціару, яка не досягла достатнього прогресу у виконанні критеріїв вступу або в процесі реформування [10];

- гармонізація та узгодження допомоги з використанням різних інструментів. Йдеться про використання низки гнучких інструментів у сферах інституційної розбудови; транскордонного співробітництва; регіонального розвитку; розвитку людських ресурсів; розвитку сільських територій на етапі, що передує вступу країн-кандидатів до ЄС;

- цільова технічна допомога. Йдеться про цільову технічну допомогу, а також консультації, взаємні візити та ознайомлення з адміністративними моделями країн-членів ЄС, які не підміняють собою дії самої країни-кандидата;

- реформи протягом певного періоду часу. Процес вступу передбачає певний набір правил і часові рамки для досягнення довгострокових цілей. Це дозволяє забезпечити чітку комунікацію та прийняття рішень країнами-членами ЄС. Підтримка надається безпосередньо державним установам, що сприяє зміцненню довіри та легітимності національних урядів. Європейський союз вивчає попередній досвід і постійно вдосконалює процедуру вступу в рамках еволюції власного законодавства [61].

Загалом європеїзація цієї категорії країн відбувалася "зверху вниз", оскільки країни-кандидати не брали участі у формуванні європейських правил поведінки, а лише імплементували загальноєвропейські правові стандарти, встановлені інституціями ЄС [19]. Цілком природно, що для багатьох учасників правотворчого процесу прийняття *acquis communautaire* не мало самоцінності в процесі зміни національної регуляторної практики.

Дослідник М. Мендельський зазначає, що, незважаючи на судові реформи, ініційовані Європейським Союзом у цій групі країн, які розширюють можливості судової системи та приводять національне законодавство у відповідність до європейських та міжнародних стандартів, існують випадки, коли ці реформи виявляються недостатніми, щоб запобігти посиленню влади авторитарних і корумпованих еліт. Як наслідок, ці реформи можуть не стримувати порушення формальної законності, що призводить до викривлень у процесі реформування, включаючи, але не обмежуючись нестабільністю, законодавчою неузгодженістю, невиконанням законів, політизацією судової системи та непослідовністю у прийнятті рішень. Такі прояви, зрештою, перешкоджають реалізації принципу верховенства права [56]. Подібного висновку доходить і дослідник, який аналізує досвід європеїзації Румунії, що традиційно страждає від корупції [77].

Слід зазначити, що тривалість перебування в ЄС не знімає проблеми. Так, у 2014 році Мендельський наводив Польщу як приклад країни з більш послідовним і успішним проведенням реформ, завдяки чому реалізуються вимоги принципу верховенства права і будуються сильні і незалежні інститути

(наприклад, Конституційний суд, омбудсмен, судова система), які пом'якшують патології реформ і забезпечують підзвітне, поступове і неполітизоване впровадження реформ [66].

Особливістю європеїзації постсоціалістичних країн було те, що ці країни-кандидати перебували на різних етапах переходу до ринкової економіки та моделі демократичної, правової державності, а тому не були готові до повної імплементації *acquis communautaire*, а тому ЄС використовував привабливість стимулу членства для постсоціалістичних країн для досягнення ширших політичних цілей через політику розширення (модель зовнішніх стимулів підтверджує, що довіра до них є вирішальною умовою успіху політики розширення ЄС) [5]. Реформи політико-правової та соціально-економічної систем, що відбуваються на етапі підготовки до вступу в ЄС, значною мірою зумовлені умовами вступу і супроводжуються процесом "європеїзації", під час якого країни приймають європейські норми і цінності, що транслиуються різними шляхами. Успіх Польщі, зокрема, був зумовлений тим, що ЄС та провідні країни-члени (Франція та Німеччина) цілеспрямовано сприяли прискоренню демократизації, залучаючи офіційну Варшаву до закритого "елітарного клубу" "Веймарського трикутника", підтримуючи закриту "напівелітарну" організацію "Вишеградську групу", а також надаючи Польщі статус країни-кандидата на членство в ЄС. Але штучне "підтягування" Варшави до західноєвропейського рівня культурно-ціннісного розвитку, навіть за умови, що Польща завжди мала значно вищий, ніж в інших постсоціалістичних країнах, рівень розвитку цінностей і орієнтацій, що характеризують політичну і правову культуру суспільства, обернулося повним формуванням високої правової культури як політичного класу, так і суспільства в цілому, побудованої на системі усталених правових і політичних цінностей.

У 2017 році польський уряд ухвалив пакет законів про судоустрій, який викликав палкі дискусії як у самій Польщі, так і в ЄС. У грудні 2017 року Європейська комісія зазначила, що ухвалені польським парламентом закони руйнують принцип поділу влади, оскільки призводять до концентрації всієї

влади в руках партії "Право і справедливість", а також обмежують рівень свободи засобів масової інформації, і розпочала процедуру відповідно до ст. 7 Договору про Європейський Союз у відповідь на ризики для верховенства права [23]. Практика Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини, а також документи, розроблені Радою Європи, зокрема, на основі висновків Венеціанської комісії, містять всебічний, але не вичерпний перелік і роз'яснення основоположних принципів, що становлять верховенство права. Ці принципи охоплюють законність, що означає необхідність прозорого, підзвітного, демократичного та плюралістичного законодавчого процесу; правову визначеність; розмежування повноважень; заборону свавілля виконавчої влади; створення незалежної та неупередженої судової системи; ефективний судовий нагляд, що включає захист основних прав; та гарантію рівності перед законом. Європейський парламент підтримав цей крок Комісії у березні 2018 року [25].

Делегація Європейського парламенту після візиту до Польщі в лютому 2022 року, під час якого євродепутати зустрілися з політиками, суддями, громадянським суспільством та журналістами для оцінки ситуації з верховенством права, заявила, що ситуація з верховенством права з 2018 року в Польщі ще більше погіршилася: окрім порушення принципу незалежності судової системи, свободи ЗМІ та чесних виборів, у Польщі не дотримуються європейські цінності рівності та недискримінації; існує криміналізація сексуальної освіти та фактична заборона абортів. Водночас підкреслювалося, що ситуація з верховенством права в Польщі є не лише національним, а й європейським питанням, оскільки верховенство права ЄС лежить в основі європейського проекту і закріплене в польській Конституції [31].

Таким чином, ситуація з базовими цінностями та принципами права ЄС дає підстави визнати, що висновок про те, що ЄС має нормативну ідентичність, будується, насамперед, на риториці лідерів ЄС та окремих науковців. Цього недостатньо для того, щоб ЄС був повноцінним нормативним актором. Європейський союз матиме повноцінну нормативну владу тоді, коли він зможе

змусити державу-члена зробити те, чого вона в іншому випадку не зробила б [34]. Але, як показує досвід Польщі, ЄС не завжди може досягти цього.

Висновки до розділу 1

У цьому розділі досліджено теоретичні підходи та концепції європеїзації, а також проаналізовано досвід європеїзації країн-членів Європейського Союзу.

Регуляторний вплив Європейського союзу, що проявляється у політиці та стандартах, спрямовує держави-члени на узгодження їхніх національних політик у різних сферах, тим самим сприяючи гармонізації політик і поширенню спільних цінностей. Впливові органи, такі як Європейський парламент, впливають на національні структури управління, щоб привести їх у відповідність до загальної наднаціональної структури.

Наукові погляди на європеїзацію пропонують різні визначення, що відображають різні інтерпретації. Ладрех розглядає її як поступову переорієнтацію національної політики на динаміку ЄС, тоді як Бьотцель наголошує на зростаючому підпорядкуванні сфер внутрішньої політики європейській політиці. Хармсен і Вілсон об'єднують ці поняття у вісім напрямків, від появи нового європейського врядування до реконструкції ідентичності. Внутрішня і зовнішня європеїзація розглядається з трьох точок зору: знизу вгору (добровільна передача національного суверенітету), зверху вниз (аналіз внутрішніх змін під тиском ЄС) і висхідної (проекція правил ЄС за межі формальних кордонів).

Приклад європеїзації Німеччини розкриває переплетення історичної спадщини, геополітичних зрушень і складної структури ЄС. Раннє прийняття Німеччиною європеїзації у сфері ідентичності та інституційної узгодженості відрізняє її від інших держав-членів. Постсоціалістичні країни Східної, Південної та Центральної Європи стикаються з недоліками в готовності до

повної імплементації *acquis communautaire*. ЄС використовує м'які інструменти, включаючи умовні позитивні стимули і регуляторний тиск, для проведення правових і управлінських реформ.

РОЗДІЛ 2

СПІЛЬНА ЗОВНІШНЯ ТА БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: ВИКЛИКИ У КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЇЗАЦІЇ

2.1. Прагматизм спільної зовнішньої та безпекової політики

Держави-члени Європейського Союзу співпрацюють у формуванні та реалізації зовнішньої політики в рамках спільної зовнішньої та безпекової політики. Ця політика, яку часто називають синонімом зовнішньої політики ЄС, охоплює широкий спектр зовнішньополітичних сфер, питань безпеки та оборони. СЗПБ діє через особливу інституційну структуру, де дипломати держав-членів та посадові особи інституцій ЄС спільно формують політику. Верховний представник, очолює СЗБП за підтримки потужної Європейської служби зовнішньої діяльності та 140 представництв ЄС у всьому світі.

Лісабонський договір, прийнятий у 2009 році, детально визначає Спільну зовнішню і безпекову політику. Зокрема, функціонування Спільної політики безпеки і оборони висвітлено в Розділі 2 Глави 2 Договору, що складається зі статей 42-46. Роль Європейського Парламенту в СПБО та механізми її фінансування викладені в статтях 36 і 41, відповідно.

Спільна політика безпеки і оборони отримала подальший розвиток у поправках до Лісабонського договору, які містяться в Протоколах 1, 10 і 11, а також у Деклараціях 13 і 14. Незважаючи на те, що зовнішня політика традиційно належить до компетенції суверенних держав, винятковий характер СЗБП став предметом широкого вивчення, що ставить у глухий кут прихильників традиційних теорій європейської інтеграції та міжнародних відносин. ЄС, не будучи повністю визнаною дипломатичною організацією і покладаючись на ресурси держав-членів, має значну міжнародну присутність, що викликає питання про його унікальну роль як цивільної або нормативної сили, яка отримує вплив з нетрадиційних джерел влади.

Концепція європеїзації зовнішньої політики набула поширення в ЄС, де держави-члени використовують структуру ЄС для посилення міжнародного впливу, узгодження національних зовнішніх політик з позиціями ЄС і залучення до соціалізації через посилення європейської координації. Взаємодія між національною зовнішньою політикою та зовнішньою політикою ЄС є важливою темою для обговорення. Перспективи управління проливають світло на організацію СЗБП, підкреслюючи, що те, як держави-члени та інституції ЄС колективно координують, визначають і реалізують зовнішню політику ЄС, не тільки є важливим питанням саме по собі, але й має вплив на результати політики.

Спільна зовнішня та безпекова політика Європейського Союзу дає йому можливість артикулювати позиції та здійснювати вплив на світовій арені. Спочатку розроблена як механізм гармонізації зовнішньої політики різних країн, СЗБП була пізніше включена до *acquis communautaire* Маастрихтського договору 1997 року. Лісабонський договір 2009 року закріпив СЗБП, визначивши роль Верховного представника ЄС із закордонних справ і політики безпеки, яку нині обіймає Жозеп Боррель, та Європейської служби зовнішніх справ (ЄСЗС), дипломатичного органу, що виконує функції Верховного представника. Крім того, Лісабонський договір надав Союзу окрему правосуб'єктність і можливість укладати угоди як з державами, так і з міжнародними організаціями [10].

Ключовим поняттям у рамках СЗБП є поняття спільного європейського інтересу, що визнає спільні цінності, цілі та пріоритети країн-членів ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики. Це підкреслює важливість єдності між державами-членами для досягнення спільних цілей, що відображає прагнення ЄС виступати єдиним фронтом на міжнародній арені. Спільні європейські інтереси керують процесом прийняття рішень в ЄС і формують основу для розробки спільної політики. Іншою важливою концепцією СЗБП є концепція зовнішньої політики, що базується на цінностях. ЄС робить сильний акцент на просуванні та підтримці основних цінностей, таких як демократія, права

людини, верховенство права та сталий розвиток у своїх зовнішніх відносинах. Ця концепція визнає, що ці цінності є невід'ємною частиною ідентичності та авторитету ЄС як міжнародного актора, визначають його зовнішньополітичні цілі та формують його взаємодію з іншими країнами та міжнародними організаціями.

Маастрихтський договір про заснування Європейського Союзу було підписано 7 лютого 1992 року. Стаття J1 Договору визначає основні цілі Спільної зовнішньої та безпекової політики, підкреслюючи захист фундаментальних цінностей, інтересів та незалежності Європейського Союзу.

Формулювання та імплементація СЗБП відбуваються на тлі суттєвих дебатів щодо значення, змісту, організаційної форми та функціональних характеристик зовнішніх служб ЄС. Лісабонський договір визначає спільні стратегії, дії, рішення та декларації як основні інструменти спільної зовнішньої політики ЄС.

Незважаючи на свою обмежену формальну роль у прийнятті зовнішньополітичних рішень, Парламент послідовно підтримує концепцію Спільної політики безпеки і оборони з моменту її заснування і прагне розширити її сферу дії. У відповідь на нові міжнародні виклики Парламент виступив за створення посади "Міністра закордонних справ ЄС" та "Європейської дипломатичної служби". Хоча формально це не закріплено, Парламент неформально співпрацює з Європейською службою зовнішньої діяльності, головуючою в ЄС країною, Секретаріатом Ради ЄС та Комісією у сфері закордонних справ, а також з національними парламентами держав-членів ЄС.

Стаття 36 Договору про Європейський Союз зобов'язує Верховного представника регулярно консультуватися з Парламентом щодо ключових аспектів і рішень в рамках Європейської політики безпеки і оборони та інформувати Парламент про розвиток політики. Парламент двічі на рік проводить дебати щодо звітів про хід виконання СЗБП, ставлячи питання та надаючи рекомендації Раді та Високому представнику. Повноваження

парламенту щодо отримання інформації та консультацій з питань СПБО були ще більше посилені декларацією Верховного представника щодо політичної підзвітності у 2010 році. Декларація окреслила різні заходи, в тому числі:

- підвищення значення "спільних консультативних зустрічей", що дозволяє визначеній групі членів Європейського парламенту (депутатів Європарламенту) взаємодіяти зі своїми колегами з Комітету з питань політики і безпеки Ради ЄС, ЄСЗД і Комісії для обговорення запланованих і поточних цивільних місій СПБО;
- підтвердження права парламентського "обраного комітету" на доступ до конфіденційної інформації, що стосується СЗБП і СПБО, на основі міжвідомчої угоди 2002 року;
- проведення дискусій з головами місій, головами делегацій та іншими високопосадовцями ЄС під час засідань комітетів та слухань у парламенті;
- зобов'язання Верховного представника з'являтися в Парламенті щонайменше двічі на рік для надання оновленої інформації про поточний стан СПБО/СЗБП та відповідей на запити.

На додаток до цього політичного діалогу, Парламент здійснює свої повноваження через бюджетну процедуру. Як одне з бюджетних повноважень ЄС, Парламент повинен затверджувати річний бюджет ЄСЗБС. Міжінституційна угода про бюджетну дисципліну від грудня 2020 року встановлює рамки для щорічного затвердження та основну структуру бюджету ЄСБСР, а також механізми звітності. Парламент також бере участь у формуванні відповідних зовнішніх фінансових інструментів через тристоронні переговори з Радою та Комісією.

Парламент регулярно оцінює ЄСЗД і пропонує пропозиції щодо структурних питань, включаючи географічний і гендерний баланс та взаємодію з іншими інституціями ЄС і дипломатичними службами держав-членів. Парламент бере участь у регулярних дискусіях з Високим

представником та спеціальними представниками ЄС, призначеними для роботи з конкретними регіонами або питаннями. Крім того, парламентські комітети, залучені до створення ЄСЗД, обмінюються думками з новопризначеними головами делегацій ЄСЗД.

Парламент відіграє вирішальну роль у нагляді за переговорами та імплементацією міжнародних угод, вимагаючи парламентської згоди для остаточного затвердження таких угод Радою. Після ратифікації Лісабонського договору в СПБО відбулися суттєві політичні та інституційні зміни [16].

У червні 2016 року віце-президент ЄС з прав людини Федеріка Могеріні представила Європейській Раді Глобальну стратегію зовнішньої та безпекової політики ЄС (EUGS), яка окреслила стратегію СПБО. EUGS визначила п'ять пріоритетів: Безпека Союзу; стійкість держави і суспільства на сході і півдні ЄС; розробка інтегрованого підходу до конфліктів; регіональні порядки, засновані на співробітництві; глобальне управління в 21 столітті. Реалізація СПБО ЄС підлягає щорічному перегляду за погодженням з Радою, Комісією та Парламентом. У листопаді 2016 року Віце-президент з прав людини представив Раді "План імплементації політики безпеки і оборони", який втілює бачення СЗБП у конкретні дії. План пропонує 13 ініціатив, в тому числі Координований щорічний огляд з питань оборони (CARD) і новий єдиний механізм PESCO для держав-членів, які беруть на себе додаткові зобов'язання в галузі безпеки і оборони.

У червні 2021 року ЄС ініціював роздуми про майбутнє європейської безпеки і оборони, результатом яких став Стратегічний компас - політичний документ, що окреслює стратегію безпеки і оборони ЄС на наступні 5-10 років. Розроблений у три етапи - аналіз загроз, структурований стратегічний діалог і подальший розвиток - Стратегічний компас пропонує рамки для дій, спрямованих на формування спільного бачення безпеки і оборони. Віце-президент ЄС з прав людини Жозеп Боррель представив початкову версію документа на спільному засіданні міністрів закордонних справ і оборони ЄС у листопаді 2021 року.

Проте, з огляду на агресивну війну Росії проти України 24 лютого 2022 року, Стратегічний компас зазнав значних змін, щоб врахувати дестабілізацію європейського безпекового порядку та подальші зміни в оборонній позиції, амбіціях та інструментах ЄС. Третя редакція включала внесок Комісії в європейську оборону (Повідомлення від 15 лютого 2022 року), а четверта редакція враховувала Версальську декларацію (10-11 березня 2022 року). 24-25 березня 2022 року, під час французького головування в Раді, Європейська Рада ухвалила остаточну версію Стратегічного компасу. Основна мета Стратегічного компасу – запропонувати політичні вказівки щодо практичної реалізації "стратегічної автономії" у чотирьох критично важливих сферах: кризове управління, стійкість, спроможності та партнерства. Цей процес покликаний задовольнити зростаючу потребу в тому, щоб ЄС функціонував як постачальник безпеки.

Найбільш видимими і конкретними проявами Спільної політики безпеки і оборони є місії і операції з врегулювання криз. Стратегічний компас має на меті заповнити прогалини в інструментах та інституціях СПБО ЄС, пов'язаних з врегулюванням криз, включаючи створення нових сил і засобів швидкого розгортання ЄС. У Звіті про виконання СПБО за 2021 рік Парламент висловив підтримку запропонованим "силам швидкого розгортання". Стратегічний компас також має на меті забезпечити узгодженість цілей і завдань з іншими ініціативами та пов'язаними з ними процесами (такими як Постійна структурована співпраця, Європейська політика безпеки і оборони та Координований щорічний огляд з питань оборони).

Хоча парламент не брав безпосередньої участі у створенні Стратегічного компасу, його слід регулярно інформувати про рівень імплементації та надавати йому можливість висловити свою думку щодо цього процесу, особливо під час брифінгів у Підкомітеті з питань безпеки і оборони (SEDE). Через свої щорічні звіти про СПБО підкомітет SEDE фактично бере на себе дорадчу роль щодо спільної політики безпеки і оборони.

З 2016 року СПБО досягла низки успіхів, в тому числі започаткування PESCO (Постійна структурована співпраця) - постійної структури командування і управління для планування і проведення військових місій, що не мають виконавчого характеру; ЄПБО; Цивільного договору СПБО; Стратегічного огляду цивільного виміру СПБО; і позабюджетного Європейського фонду миру.

Перший звіт про Координований щорічний огляд з питань оборони (CARD) було представлено міністрам оборони ЄС у листопаді 2020 року, за підготовку якого відповідала Європейська служба зовнішньої діяльності (EDA) і в якому було визначено 55 можливостей для співпраці в усьому спектрі сил і засобів.

У грудні 2020 року Рада досягла попередньої політичної домовленості з представниками Парламенту щодо регламенту про створення Європейського фонду безпеки в контексті багаторічних фінансових рамок на 2021-2027 роки з виділеним бюджетом у 8 мільярдів євро на сім років.

Через ЄФБ ЄС фінансуватиме спільні витрати на військові місії та операції СПБО, сприяючи розподілу тягаря між державами-членами. Посилюючи можливості миротворчих операцій, а також військовий і оборонний потенціал країн, що не є членами ЄС, і організацій-партнерів, ЄС прагне підвищити ефективність своєї зовнішньої діяльності. Станом на серпень 2022 року ЄС надав Україні приблизно 2,5 мільярда євро військової допомоги в рамках ЄПБО, щоб допомогти у відбитті російського вторгнення.

Європейський парламент підтримує оборонну інтеграцію та співробітництво ЄС, ретельно вивчаючи СПБО та маючи повноваження звертатися до Віце-президента з питань людських ресурсів та Ради (стаття 36 Договору про Європейський Союз). Він також здійснює контроль над бюджетом СПБО (стаття 41 Договору про Європейський Союз). Двічі на рік Парламент проводить дебати щодо реалізації СЗБП і СПБО та ухвалює звіти: один - про реалізацію СЗБП Комітетом у закордонних справах, а другий - про реалізацію СПБО підкомітетом SEDE.

У лютому 2022 року на пленарному засіданні було ухвалено Річний звіт про виконання СПБО за 2021 рік, в якому основна увага приділяється еволюції безпекової та оборонної доктрини ЄС, включаючи такі аспекти, як Стратегічний компас, місії СПБО, врегулювання криз, стійкість, спроможності, партнерства та парламентський нагляд. У звіті наголошується на необхідності регулярного інформування парламенту та проведення консультацій з ним щодо планування, модифікації та оцінки місій, операцій СПБО та PESCO. Крім того, у звіті висловлюється рішучість Парламенту активно вивчати Інструмент Глобальної Європи, особливо його вимір миру і безпеки, і сприяти реалізації ЄПБО. Висловлюється сподівання, що поточний прогрес у впровадженні Стратегічного компасу буде регулярно доводитися до відома Парламенту і підкомітету SEDE. У звіті міститься заклик до послідовної та прозорої оцінки всіх місій та операцій СПБО. Відображаючи роль Парламенту як опори демократії в ЄС, звіт виступає за участь громадськості, перетворюючи погляди громадян на пропозиції та дії в рамках СПБО через Конференцію з питань майбутнього Європи. Для посилення парламентського виміру європейської оборони у звіті пропонується створити комітет з питань безпеки і оборони в Європарламенті і Раді міністрів оборони ЄС [34].

2.2. Спільна зовнішня та безпекова політика та європеїзація: діалектика взаємозв'язку

Європеїзація як концепція означає процес, за допомогою якого держави-члени ЄС приймають спільні норми, цінності та політику, що призводить до формування спільної європейської ідентичності та системи управління.

Останніми роками з'являється все більше досліджень європеїзації, які здебільшого спираються на визначення європеїзації, що описує внутрішні зміни. Вони здебільшого охоплюють вже комунітаризовані сфери політики і

стосуються таких тем, як екологічна політика, громадянство, політика авіакомпаній, фінансові послуги, імміграційна політика, партії або телекомунікації та електроенергетика, таким чином, загострюючи методологічні контури європеїзації. Однак існує порівняно мало досліджень, присвячених європеїзації зовнішньої та безпекової політики [Tonra, 2001; Miskimmon and Paterson, 2003; Smith, 2000; Torreblanca, 2001], і ще менше - оборонній або військовій політиці [Irondelle, 2003]. Крім того, вони в основному зосереджуються на унікальних дослідженнях окремих країн, а не намагаються створити загальний концептуальний підхід до європеїзації в тій чи іншій сфері політики.

У контексті СЗБП європеїзація проявляється як постійні зусилля, спрямовані на гармонізацію зовнішньої та безпекової політики держав-членів. Інтеграція різноманітних національних інтересів і поглядів у рамках СЗБП підкреслює динамічний характер європеїзації у сфері зовнішньої політики.

Діалектика взаємозв'язку між СЗБП та європеїзацією проявляється в інституційних структурах, які сприяють координації політики та прийняттю рішень. Європейська служба зовнішніх справ (ЄСЗС), створена у 2010 році, слугує ключовим інструментом для реалізації цілей СЗПБ, втілюючи при цьому принципи європеїзації. ЄСЗС виступає центром, де національні інтереси сходяться і формуються в єдину європейську зовнішньополітичну позицію, ілюструючи тісний взаємозв'язок між СЗПБ і європеїзацією.

Крім того, еволюція СЗБП відображає безперервний процес адаптації та інтеграції, демонструючи взаємний вплив європеїзації на зовнішню політику і політику безпеки. У міру того, як держави-члени долучаються до спільних дипломатичних зусиль і заходів колективної безпеки, СЗБП стає горнилом, в якому національні інтереси не лише узгоджуються, але й трансформуються через призму спільних європейських цілей. Цей трансформаційний процес ілюструє діалектичну природу взаємозв'язку, оскільки СЗБП та європеїзація підживлюють один одного в постійному циклі взаємного впливу.

Зовнішні виклики, що стоять перед ЄС, такі як транснаціональні загрози, регіональні конфлікти і глобальні зміни у розстановці сил, підкреслюють важливість узгодженої та ефективної СЗБП. Діалектика взаємозв'язку підкреслює необхідність тонкого розуміння того, як європеїзація формує СЗБП і, в свою чергу, як СЗБП сприяє процесу європеїзації. Ця взаємодія між інтеграцією і різноманітністю у сфері зовнішньої і безпекової політики має вирішальне значення для здатності ЄС поширювати свій вплив на світовій арені, зберігаючи при цьому згуртованість своїх держав-членів.

Зовнішня та безпекова політика дійсно відрізняється від інших сфер політики в ряді аспектів. У процесі європейської інтеграції, що триває, поглиблюється і розширюється, і особливо після відмови (за трьома винятками) від національних валют в ЄС, співпраця в цій сфері зачіпає один з останніх основоположних принципів національного суверенітету, що залишився. Традиційно вважалося, що зовнішня політика і безпека перебувають поза межами і вище за партійні внутрішні дебати, але питання зовнішньої політики і безпеки були безпосередньо і нерозривно пов'язані зі збереженням національного суверенітету і дуже символічно покладені на національну виконавчу владу. Окрім обмежуючих міжнародних умов у сфері зовнішньої політики і безпеки (головним чином, холодної війни і НАТО), у сфері зовнішньої політики і безпеки особливо важливу роль відігравали структури національних можливостей, які визначали позицію і реакцію країни в унікальній політичній сфері. Історично зумовлені підходи до процесу європейської інтеграції загалом (наприклад, поглиблення чи розширення або ставлення до "остаточності" ЄС) і до СЗБП зокрема (насамперед, "європеїсти" проти "атлантистів"), до трансатлантичних відносин і НАТО, і, нарешті, унікальні національні стратегічні культури (тобто загальні традиції у зовнішній і безпековій політиці, такі як сприйняття своєї ролі у світі, погляди на застосування сили) ускладнювали співпрацю на європейському рівні, що, в свою чергу, спричиняло б її модифікацію на національному.

Не дивно, що європейська співпраця у сфері зовнішньої та безпекової політики спочатку була започаткована поза межами європейських договорів з метою уникнення створення спільних інституцій шляхом здійснення співробітництва через прямі контакти між відповідними міністерствами в національних урядах. Навіть беручи до уваги нещодавню інституціоналізацію шляхом заснування СЗБП у Маастрихті (1991 р.), держави-члени продовжують залишатися головними дійовими особами у цій сфері, оскільки СЗБП дотримується міжурядового підходу: договори, а не законодавство, регулюють діяльність СЗБП. Звідси випливає методологічна складність визначення впливу ЄС, який спричиняє зміни на національному рівні, оскільки ці процеси не так чітко простежуються у другій сфері, як у першій сфері з її обов'язковими до виконання законами, до яких держави-члени зобов'язані адаптуватися. Координація, що генерує внесок ЄС і внутрішні зміни, існує, але порівняно з рівнем інституціоналізованої інтеграції, очевидним у першому компоненті, вона є досить слабкою [14].

Отже, при спробі оцінити європеїзацію зовнішньої і безпекової політики на національному рівні існує ризик переоцінити європеїзацію як фактор, що "все пояснює", забуваючи про важливість інших ендогенних і екзогенних впливів. Національна зовнішня і безпекова політика держави-члена ЄС дійсно залежить від численних переплечених і конкуруючих стимулів, що походять як з внутрішньої, так і з міжнародної сфер і діють паралельно з європеїзацією. Методологічний виклик полягає в тому, щоб визначити та ізолювати "ефект ЄС" від інших внутрішніх та глобальних впливів, що впливають на національну державу. На внутрішньому рівні зміни можуть відбуватися з інших причин, таких як національні проекти адміністративної реформи (наприклад, реформи збройних сил), політичні зміни (наприклад, зміна уряду), вплив груп тиску (наприклад, асоціацій оборонної промисловості), громадський тиск або політичні події (наприклад, війни на Балканах, 11 вересня). Насправді, не завжди зрозуміло, чи європеїзація "наздогнала" внутрішні процеси, чи просто додалася до них" [Radaelli, 2004, с. 9]. Що

стосується міжнародної сфери, то зміни також можуть бути спричинені наслідками глобалізації та економічного співробітництва, глобальної політики (наприклад, закінченням холодної війни), іншими міжнародними інституціями (зокрема, НАТО) і, звичайно, ЄС в цілому з його різноманітними форумами співробітництва. Насправді, особливо завдяки міждержавній структурі прийняття рішень в рамках СЗБП, європеїзація зовнішньої і безпекової політики буде зумовлена не лише співпрацею в рамках СЗБП, але і в рамках різних європейських структур в цілому. Таким чином, методологічно складно встановити "відсутню ланку" між змінами, які очікуються на національному рівні (у процесах вироблення політики, інтересах, ідентичності, інституціях тощо), і стимулами, які мають з'явитися на рівні ЄС.

Іншим інструментом для вирішення питань достовірності та причинно-наслідкового зв'язку є пряме порівняння змін, що спостерігаються в різних країнах, а не в окремих дослідженнях, і з плином часу (на відміну від миттєвих знімків). Такі порівняння не лише висвітлюють зміни, але й можуть допомогти оцінити, чи можуть ці зміни бути причинно пов'язані з ЄС, намагаючись таким чином "ізолювати" вплив ЄС від інших впливів. Крім того, контрастні результати з різних країн дозволяють краще оцінити масштаб і рівень змін, що відбулися на національних рівнях. У більш загальному сенсі, порівняльна орієнтація будь-якого дослідження надасть докази (зміни) конкретних ролей і компетенцій національних держав у сфері зовнішньої і безпекової політики у порівнянні з ЄС [Knill, 2001, p. 51; Haverland, 2003].

Нарешті, деякі вчені обговорюють використання контрфактичних міркувань для встановлення причинно-наслідкового значення ЄС [Andersen, 2003; Haverland, 2003]. У нашому випадку це означає уявне конструювання ситуації, в якій фактор ЄС був би відсутній, тобто як би розвивалася зовнішня і безпекова політика країн-членів ЄС без ЄС/СЗБП. Хоча існують критерії (такі як ясність, логічна, історична і теоретична послідовність), що виступають на користь правдоподібних і достовірних контрфактичних сценаріїв, критика таких підходів залишається актуальною. Головним чином, важко повністю

контролювати інші змінні, оскільки важко побудувати контрфактичний сценарій причинно-наслідкової складності. Таким чином, контрфактичні міркування, в кінцевому підсумку, виглядають як "цікавий, хоча і непереконливий уявний експеримент", який важко захистити з методологічної точки зору [Nix and Goetz, 2000, с. 21].

Підсумовуючи, аналіз наслідків процесу європейської інтеграції на національному рівні завжди повинен враховувати внутрішню та міжнародну ситуацію: причини змін у політиці, державному устрої чи політиці на національному рівні завжди будуть являти собою поєднання ендегенних та екзогенних факторів, які можуть конкурувати між собою або взаємно підсилювати один одного. Визнаючи, що зрештою європеїзація завжди буде лише одним фактором серед інших, все ж таки необхідно показати, чи дійсно її можна звести до єдиної проміжної змінної [Radaelli, 2004].

Визнаючи ці методологічні виклики, і особливо дифузний вплив ЄС, емпіричні дослідження показують, що європеїзація зовнішньої і безпекової політики є не стільки чіткою внутрішньою адаптацією, скільки поступовою "трансформацією способу побудови національної зовнішньої політики, способів визначення і виконання професійних ролей і, як наслідок, інтерналізацією норм і очікувань, що впливають зі складної системи вироблення колективної європейської політики" [Tonra, 2000, р. 229; White, 2001, р. 6]. Це вказує на особливості механізмів змін, через які європеїзація діє у сфері зовнішньої та безпекової політики.

Емпіричні дослідження дійсно показують, що співпраця в рамках СЗБП зокрема і ЄС загалом впливає на держави-члени головним чином через зміцнення норм поведінки, встановлених шляхом спроб і помилок, а також через дозвіл і легітимізацію участі суб'єктів і процесів ЄС [Ginsberg, 2001]. На думку Роя Гінзберга, неформальні норми ЄПС (Європейської політичної співпраці)/СЗБП та процедури ЄК поступово змінили ЄПС/СЗБП від початкового задуму як форуму для обміну інформацією між урядами до більш "інституціоналізованої, колективної, обов'язкової та чутливої до інтересів

громади системи" [Ginsberg, 2001, pp. 37, 38]. Звички і процедури політичного співробітництва інституціоналізувалися в корпоративну систему європейських цінностей і норм і, врешті-решт, змусили держави-члени змінити своє ставлення та уподобання, незважаючи на відсутність механізмів примусу до виконання. Нарешті, з невеликого набору неформальних рекомендацій виник "все більш обов'язковий набір поведінкових стандартів" [Tonra, 2003].

Ці ідеї горизонтальних моделей, когнітивної переорієнтації і соціалізації як механізмів європеїзації у зовнішній і безпековій політиці також відображені в ідеї "перехресного завантаження", що доповнює як третій вимір європеїзації моделі "завантаження" і "вивантаження". "Перехресне навантаження" виходить за рамки ідеї про те, що лише ЄС пропонує арену для змін, і стосується також "міжкрайнього", "міжінституційного" і "міжполітичного" виміру, де внутрішні зміни можуть відбуватися не лише на рівні ЄС, але й опосередковано через передачу ідей, норм і способів ведення справ, якими обмінюються європейські сусіди, внутрішні структури або політичні сфери. Простіше кажучи, зміни відбуваються не лише завдяки Європі, але й всередині Європи. Це ще раз підкреслює важливу роль акторів (і їхньої соціалізації) у сфері зовнішньої і безпекової політики, які, підкріплені слабким рівнем інституціоналізованої співпраці, часто виступають в ролі приводного ремня для змін. Підсумовуючи, європеїзація та СЗПБ - це більше процес соціалізації, ніж вимушеної адаптації. Це відбувається не лише завдяки співпраці в рамках СЗБП, але й завдяки довготривалій співпраці в рамках ЄС та транснаціональних структур загалом: це європеїзація, а не євроінтеграція. Отже, аналіз наслідків процесу європейської інтеграції на національному рівні завжди повинен враховувати внутрішню та міжнародну ситуацію [39].

2.3. Формування національних стратегій країн-членів у контексті спільної зовнішньої та безпекової політики

Якщо розглядати Європейський Союз як міжнародного актора, то постає питання про взаємозв'язок між зовнішньою політикою ЄС та національною зовнішньою політикою. Для того, щоб ЄС міг діяти незалежно, він повинен мати певний рівень автономії від своїх держав-членів і розглядатися як окремий суб'єкт міжнародної системи. Науковці використовують концепцію європеїзації для вивчення того, як зовнішня політика на рівні ЄС взаємодіє із зовнішньою політикою на національному рівні. Ключове питання полягає в тому, чи доповнює, замінює або конкурує зовнішня політика ЄС із національною зовнішньою політикою.

Концепція європеїзації виникла в 1990-х роках як спосіб вивчення впливу європейської інтеграції на країни-члени. Спочатку дослідники зосередилися на традиційних регуляторних політиках ЄС, які вимагали національної імплементації, таких як транспортна політика, політика згуртованості та екологічна політика. Застосування теорії європеїзації до спільної зовнішньої та безпекової політики було започатковано Тонрою в його дослідженні зовнішньої політики Нідерландів, Данії та Ірландії. Хоча вплив європеїзації на зовнішню політику вважається слабшим порівняно з регуляторною політикою, ця концепція виявилася корисною для аналізу взаємозв'язку між ЄС і національною зовнішньою політикою [63].

Одним з аспектів цього взаємозв'язку є питання про те, чи відбулася європеїзація національної зовнішньої політики. Іншими словами, чи адаптували держави-члени свою зовнішню політику в результаті членства в ЄС та участі у зовнішній політиці ЄС? Досліджуючи національні адаптаційні процеси, можна розрізняти зміни в нормах та ідентичності, процедурах та змісті. Участь у формуванні та проведенні зовнішньої політики ЄС відкриває міністрам закордонних справ та національним дипломатам доступ до політики, практики та інтересів інших держав-членів ЄС. Цей вплив може вплинути на

їхнє сприйняття та зовнішньополітичну ідентичність. Хоча соціалізація між елітами не обов'язково означає негайну відмову від національних інтересів, вона може призвести до кращого розуміння інших держав-членів та інтерналізації європейських норм поведінки і мислення.

Крім того, участь у СЗБП призвела до розвитку нових інституційних структур. Держави-члени мають спеціальні команди дипломатів як у Брюсселі, так і в своїх національних столицях, які займаються безпосередньо зовнішньою політикою ЄС. Цей інституційний розвиток був значним, про що свідчить модернізація Міністерства закордонних справ Польщі з моменту її вступу до ЄС у 2004 році [3].

Нарешті, є свідчення європеїзації у змісті національної зовнішньої політики. Порівняльне дослідження десяти країн-членів, проведене Вонгом і Хіллом, вказує на те, що європеїзація вплинула на всі країни-члени, навіть ті, які спочатку були проти неї. Наприклад, нейтральні країни-члени були змушені переоцінити свою зовнішню політику у світлі членства в ЄС.

Таким чином, статус ЄС як міжнародного актора ставить питання про його зв'язок з національною зовнішньою політикою. Науковці розглядають ці відносини через призму теорії європеїзації, яка досліджує, як зовнішня політика на рівні ЄС взаємодіє із зовнішньою політикою на національному рівні. Процес європеїзації вплинув на національні зовнішні політики з точки зору норм та ідентичності, процедур та змісту. Завдяки участі у зовнішній політиці ЄС міністри закордонних справ та дипломати країн-членів отримують можливість ознайомитися з політикою ЄС та практикою інших країн-членів, що сприяє кращому розумінню та потенційній інтерналізації європейських норм. Ця участь також призводить до створення нових інституційних структур і впливає на зміст національних зовнішніх політик [12].

Держави-члени Європейського Союзу докладають спільних зусиль для формування та реалізації зовнішньої політики в рамках Спільної зовнішньої та безпекової політики (СЗБП), яка охоплює різноманітні сфери зовнішньої політики, включаючи безпеку та оборону. Важливо зазначити, що торгівля,

співпраця з метою розвитку та гуманітарна допомога не належать до сфери зовнішньої політики ЄС. Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД) була створена в 1993 році відповідно до Маастрихтського договору, замінивши Європейське політичне співробітництво (ЄПС), яке до цього сприяло координації між державами-членами з 1970-х років. Стратегія Європейського Союзу для Дунайського регіону (ЄСДР) має чітку інституційну структуру, що передбачає спільне формулювання політики, яке здійснюється як національними дипломатами, так і посадовими особами ЄС на основі консенсусу.

Центральною фігурою, що представляє зовнішню політику ЄС, є Верховний представник, а підтримку Спільній політиці безпеки і оборони (СПБО) надає Європейська служба зовнішньої діяльності (ЄСЗД) у Брюсселі та приблизно 140 делегацій ЄС, розміщених у третіх країнах і міжнародних організаціях. Особливий характер СПБО, з огляду на традиційну сферу зовнішньої політики суверенних держав, був предметом наукових досліджень. Нетипова роль ЄС як міжнародного актора зумовлена складнощами дипломатичного визнання та залежністю від ресурсів держав-членів. Тим не менш, ЄС встановив помітну глобальну присутність, що спонукає до запитань про його міжнародну ідентичність - чи є він особливим актором, заснованим на цивільному або нормативному авторитеті, що спирається на вплив з нетрадиційних джерел, або ж переслідує переважно матеріальні інтереси, подібні до суверенних держав [19].

У загальному аналізі захисту національних інтересів держав-членів Європейського Союзу особливо доречно дослідити їхню взаємодію з принципом щирого співробітництва. Закріплений у первинному праві ЄС, зокрема у статті 4(3) Договору про заснування Європейського Союзу, цей принцип з часом перетворився на справжній наріжний камінь правового порядку ЄС. Незважаючи на те, що науковці нещодавно (знову) почали звертати увагу на принцип лояльності та пов'язані з ним наслідки, загальне осмислення ролі, яку він відіграє, або повинен відігравати, у

врахуванні/захисті національних інтересів держав-членів, все ще відсутнє. Правові системи держав-членів і Союзу поступово інтегруються - так звана модель "дедалі тіснішого Союзу" [7]. Згідно з цією моделлю, поступова інтеграція національних правових систем і правових систем ЄС призведе до розширення спільного правового простору, в якому взаємодіють принцип лояльності та інтереси держав-членів. В такому просторі принцип лояльності відіграє визначальну роль у посиленні захисту спільних інтересів Союзу, забезпечуючи, в свою чергу, відповідні національні інтереси держав-членів. Це, однак, не означає, що національні інтереси не можуть розходитися зі спільними інтересами ЄС. Окрім політичних інструментів, існують конкретні правові шляхи, передбачені в договорах, які дозволяють державам-членам захищати свої інтереси в рамках Союзу.

Досліджуючи зовнішню політику ЄС, важливо розглядати ЄС як міжнародного гравця. Як правило, сфера міжнародних відносин зарезервована для суверенних держав. Однак, як недержавне утворення, ЄС не отримує автоматичного визнання з боку інших держав, стикається з обмеженнями при вступі до міжнародних організацій та з проблемами при участі в переговорах. Тому науковці ставлять під сумнів, чи дійсно ЄС можна вважати міжнародним актором, і якщо так, то яким саме [5]. Розгляд ЄС як міжнародного актора піднімає питання про те, як його зовнішня політика взаємодіє з національними зовнішніми політиками. ЄС потребує певного рівня автономії від держав-членів, щоб бути визнаним як актор і розглядатися як окремий суб'єкт міжнародної системи. Науковці беруть участь у дебатах у рамках теорії європеїзації, досліджуючи взаємодію між зовнішньою політикою на рівні ЄС та національною зовнішньою політикою. Важливо визначити, чи зовнішня політика ЄС доповнює, замінює або конкурує з національною зовнішньою політикою.

У 1990-х роках концепція європеїзації з'явилася як інструмент для аналізу впливу європейської інтеграції на країни-члени. Науковці насамперед зосередилися на традиційних регуляторних політиках ЄС, таких як

транспортна, згуртованість та екологічна політика, які вимагали імплементації на національному рівні. Хоча вплив європеїзації на зовнішню політику вважається слабшим, ніж вплив регуляторної політики, він виявився цінним для розуміння взаємозв'язку між ЄС та національною зовнішньою політикою. Ця взаємодія часто розглядається як двосторонній процес, коли держави-члени використовують зовнішню політику ЄС для просування власних інтересів, дотримуючись при цьому європейських вимог.

Однією з мотивацій для держав-членів брати участь у зовнішній політиці ЄС є досягнення "політики масштабу". Багато країн-членів мають обмежений потенціал і намагаються самотійно здійснювати значний міжнародний вплив. Замість того, щоб проводити односторонню зовнішню політику, вони можуть діяти через структури ЄС. Європейський Союз надає їм більше важелів впливу і пропонує захист у відносинах з великими державами. Наприклад, країни Балтії вважають за краще звертатися до росії через Брюссель, а не індивідуально. Так само, обговорюючи питання прав людини з Китаєм, країни-члени ЄС схильні висловлювати свої погляди через ЄС, а не покладатися виключно на національні дипломатичні канали. Таким чином, зовнішню політику ЄС можна розглядати як продовження національної зовнішньої політики через альтернативні канали [4].

Науковці, які вивчають європеїзацію, досліджують ступінь, до якого держави-члени можуть проектувати свої національні інтереси на рівень ЄС. Використання зовнішньої політики ЄС як "мультиплікатора впливу" проявляється по-різному. Колишній президент Франції де Голль розглядав Європу як засіб для Франції зберегти свій вплив у світових справах під час холодної війни, вважаючи її "третьою силою".

Взаємозв'язок між зовнішньою політикою ЄС та зовнішньою політикою окремих держав-членів є предметом значних дискусій та досліджень. Розуміння позиції ЄС по відношенню до національних зовнішніх політик має важливе значення для оцінки його активності та впливу на міжнародній арені. Дебати про європеїзацію, що виникли на початку 2000-х років, відіграли

вирішальну роль у проливанні світла на динаміку відносин між ЄС і національною зовнішньою політикою.

Дебати про європеїзацію продемонстрували складний і мінливий характер відносин між ЄС та його державами-членами щодо зовнішньої політики. Вони висвітлили взаємодію інтересів, норм та інституційної динаміки в рамках ЄС. Оскільки ЄС продовжує поглиблювати свою інтеграцію і розвивати свої зовнішньополітичні можливості, розуміння динаміки, що розвивається між зовнішньою політикою ЄС і національними зовнішніми політиками, залишатиметься вирішальним для політиків, науковців і практиків.

Аналізуючи взаємодію, обмеження та взаємодоповнюючі аспекти зовнішньої політики ЄС та національних зовнішніх політик, дослідники можуть сприяти кращому розумінню еволюції ролі ЄС як міжнародного актора та його впливу на зовнішню політику держав-членів. Ці знання можуть бути використані в процесах прийняття рішень і визначати майбутній розвиток європейської інтеграції та зовнішньополітичного співробітництва в рамках ЄС.

Висновки до розділу 2

У цьому розділі розкрито прагматизм спільної зовнішньої та безпекової політики, охарактеризовано діалектику взаємозв'язку спільної зовнішньої та безпекової політики та європеїзації, а також з'ясовано особливості формування національних стратегій країн-членів у контексті спільної зовнішньої та безпекової політики.

Держави-члени Європейського Союзу співпрацюють в рамках спільної зовнішньої та безпекової політики, що охоплює різноманітні питання зовнішньої політики, безпеки та оборони. СЗПБ діє через інституційну структуру, де дипломати держав-членів та посадовці ЄС спільно формують політику. Стратегічний компас зазнав значних змін після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, реагуючи на дестабілізацію

європейського безпекового порядку. У ньому зроблено акцент на політичних настановах щодо практичної реалізації "стратегічної автономії" в управлінні кризами, стійкості, спроможностях і партнерствах. У контексті спільної політики безпеки і оборони європеїзація означає постійні зусилля з гармонізації зовнішньої та безпекової політики держав-членів. Європейська служба зовнішньої діяльності виступає ключовим інструментом, що втілює принципи європеїзації, зближуючи національні інтереси у спільну європейську зовнішньополітичну позицію.

Еволюція спільної політики безпеки і оборони демонструє постійну адаптацію та інтеграцію, демонструючи взаємний вплив європеїзації на зовнішню політику та політику безпеки. У міру того, як держави-члени докладають спільних дипломатичних зусиль, СПБО стає горнилом, де національні інтереси узгоджуються і трансформуються через спільні європейські цілі, що відображає діалектичну природу їхніх відносин. Держави-члени ЄС колективно формулюють і реалізують зовнішню політику в рамках СЗПБ, яка охоплює різні сфери в цілях розвитку та гуманітарної допомоги. Інституційна структура Європейської служби зовнішньої діяльності сприяє спільному формулюванню політики національними дипломатами та посадовцями ЄС на основі консенсусу. Незважаючи на проблеми з дипломатичним визнанням і залежність від ресурсів країн-членів, ЄС встановив помітну глобальну присутність, що ставить питання про його міжнародну ідентичність і джерела його впливу.

РОЗДІЛ 3

ЄВРОПЕЇЗАЦІЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

3.1. Стратегічні вектори європеїзації України

Стратегічні вектори європеїзації України є ключовим напрямком у сучасному геополітичному ландшафті, що уособлює багатогранне дослідження цілеспрямованого наближення країни до європейських цінностей, норм та інституцій. У цьому дослідженні зроблено спробу ретельно проаналізувати стратегічні підвалини, на яких ґрунтується прагнення України до європеїзації, беручи до уваги складну взаємодію політичних, економічних та суспільних чинників, що визначають траєкторію цього стратегічного руху.

Термін "європеїзація" охоплює складний процес, в якому країни, що прагнуть зближення з Європейським союзом, цілеспрямовано адаптують свою політику, структури управління та суспільні засади до європейських стандартів. Для України цей процес характеризується стратегічними векторами, які проявляються в різних сферах, формуючи траєкторію руху країни в ширшому європейському контексті.

На політичному рівні стратегічні вектори європеїзації України підкреслюються зусиллями, спрямованими на зміцнення демократичних інститутів, вдосконалення механізмів управління та приведення законодавчої бази у відповідність до норм ЄС. Взаємодія між національним суверенітетом і наднаціональною інтеграцією вносить нюанси в політичний вимір, вимагаючи делікатного балансу для забезпечення внутрішньої стабільності і водночас сприяння зближенню з європейськими політичними цінностями.

В економічній сфері стратегічні вектори проявляються у проведенні структурних реформ, укладенні торговельних угод та ініціативах з модернізації, спрямованих на наближення економічного ландшафту України

до економічного ландшафту ЄС. Стратегічні міркування у цій сфері враховують такі виклики, як економічна вразливість, динаміка світового ринку та необхідність сталого зростання, які впливають на економічну орієнтацію країни в рамках європеїзації.

Одна з головних переваг європеїзації для України лежить у площині політичних реформ та врядування. Процес вступу до ЄС вимагає прийняття демократичних принципів, верховенства права та створення підзвітних інституцій. Через європеїзацію Україна стала на шлях зміцнення своїх демократичних засад, підвищення політичної прозорості та боротьби з корупцією. Реалізація цих реформ не лише наближає Україну до європейських стандартів, але й сприяє створенню більш стійкої та гнучкої політичної системи. Прийняття *acquis communautaire* - сукупності законів і нормативних актів ЄС - стимулювало законодавчі зміни в Україні, сприяючи правовій гармонізації та інституційній реструктуризації. Таке наближення до європейських норм не лише підвищує якість державного управління, але й зміцнює довіру до українських інституцій на міжнародній арені.

Європеїзація призводить до глибоких соціальних перетворень, впливаючи на культурні норми, цінності та суспільні настрої. Процес інтеграції сприяє культурному обміну, заохочуючи взаєморозуміння і толерантність. Освітні ініціативи, контакти та спільні проекти сприяють міжкультурній обізнаності та формуванню почуття європейської ідентичності серед українців. Крім того, європеїзація відіграє ключову роль у просуванні прав людини, гендерної рівності та соціальної інклюзивності. Приведення у відповідність до стандартів ЄС сприяє розробці та впровадженню політики, яка захищає індивідуальні свободи та забезпечує рівні можливості для всіх громадян. Як результат, в Україні відбуваються позитивні зрушення у суспільних настроях, що сприяє створенню більш інклюзивного та плюралістичного суспільства [22].

Політична трансформація лежить в основі зусиль України щодо європеїзації. Стратегічні політичні реформи мають важливе значення для

приведення національних структур управління у відповідність до європейських стандартів. Ключова стратегія передбачає прийняття та впровадження правових та інституційних рамок, які відображають принципи демократії, верховенства права та прозорості. Зміцнення судової системи, посилення незалежності регуляторних органів та боротьба з корупцією є ключовими аспектами цієї політичної перебудови. Крім того, зміцнення дипломатичних зв'язків з країнами-членами ЄС та активна участь в ініціативах ЄС ще більше зміцнюють прихильність України до європеїзації. Політичні стратегії повинні визначати пріоритетом узгодження з *acquis communautaire*, сприяючи гармонізації нормативно-правової бази та зміцненню політичної стабільності.

Економічне наближення до ЄС є наріжним каменем порядку денного європеїзації України. Стратегічні економічні реформи є необхідними для сприяння сталому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності. Центральною стратегією є імплементація Угоди про асоціацію з ЄС, сприяння лібералізації торгівлі, регуляторному зближенню та економічному співробітництву. Стратегічні інвестиції в ключові сектори в поєднанні з зусиллями з модернізації промисловості є життєво важливими компонентами економічного вирівнювання. Заохочення інновацій та дотримання європейських екологічних стандартів не лише сприяють економічному зростанню, але й позиціонують Україну як надійного партнера у світовому економічному просторі.

Соціальний вимір європеїзації вимагає стратегічних підходів для сприяння культурному обміну, суспільним трансформаціям та інклюзивному розвитку. Освітні стратегії відіграють вирішальну роль у просуванні європейських цінностей та принципів серед населення. Програми обміну, спільні дослідницькі ініціативи та партнерство з європейськими навчальними закладами сприяють міжкультурній обізнаності, необхідній для суспільної інтеграції. Стратегії соціальної інклюзивності передбачають розробку та впровадження політики, яка захищає права людини, забезпечує гендерну

рівність та сприяє різноманітності. Це охоплює не лише правові рамки, але й інформаційні кампанії та ініціативи із залучення громадськості для прищеплення європейської ідентичності українському населенню.

Європеїзація України є складним і багатогранним процесом, позначеним різноманітними викликами та можливостями. Оскільки Україна прагне інтегруватися до Європейського Союзу, вкрай важливо сформулювати та реалізувати стратегічні вектори, які не лише відповідають європейським нормам і цінностям, але й враховують унікальний соціально-політичний та економічний контекст країни. Однією з ключових рекомендацій є необхідність для України визначити пріоритетність інституційних реформ. Процес вступу до ЄС вимагає приведення інститутів України у відповідність до європейських стандартів, сприяння належному врядуванню, верховенству права та ефективному державному управлінню. Посилення спроможності та незалежності судових органів має першочергове значення для забезпечення справедливої та прозорої правової системи. Крім того, посилення антикорупційних заходів та забезпечення підзвітності державних службовців сприятиме зміцненню довіри та авторитету як всередині країни, так і в рамках ЄС [9].

У тандемі з інституційними реформами економічна модернізація є ще одним важливим стратегічним вектором. Україна повинна здійснити комплексну економічну реструктуризацію для підвищення конкурентоспроможності та стійкості. Це передбачає диверсифікацію економіки, інвестиції в інновації та технології, а також створення сприятливого бізнес-середовища. Гармонізація торговельно-економічної політики з ЄС, включаючи прийняття спільних стандартів і правил, сприятиме інтеграції в європейський ринок та економічному зростанню. Крім того, соціальні перетворення є невід'ємною частиною процесу європеїзації. Україна має визначити пріоритетом розвиток добре освіченої та кваліфікованої робочої сили, інвестуючи в освіту та професійну підготовку. Сприяння соціальній згуртованості та інклюзивності, особливо у сфері захисту прав меншин та

заохочення культурного розмаїття, сприятиме загальній інтеграції з європейськими суспільними цінностями. Крім того, посилення залучення громадянського суспільства та сприяння активному публічному дискурсу є життєво важливими для розвитку демократичної культури та активної участі громадян.

Енергетична безпека визначена як найважливіший стратегічний вектор, враховуючи геополітичну динаміку в регіоні. Україна має зосередитися на диверсифікації джерел енергії та зменшенні залежності від зовнішніх постачальників, зокрема шляхом розвитку відновлюваних джерел енергії. Підвищення енергоефективності та впровадження практики сталої енергетики не лише відповідатиме екологічним стандартам ЄС, але й сприятиме довгостроковій енергетичній безпеці та незалежності. Регіональна перспектива також є важливою у стратегічних векторах європеїзації України. Зміцнення регіонального співробітництва та дипломатичних зв'язків із сусідніми країнами має вирішальне значення для зміцнення стабільності та безпеки. Спільні зусилля у вирішенні спільних проблем, таких як управління кордонами, екологічні питання та врегулювання конфліктів, сприятимуть мирному та інтегрованому регіональному контексту.

Стратегічні вектори європеїзації України є складними та взаємопов'язаними, що вимагає комплексного та багатовимірного підходу. Пріоритетність інституційних реформ, економічної модернізації, соціальних перетворень, енергетичної безпеки та регіонального співробітництва створить основу для успішного інтеграційного процесу. Ці рекомендації не лише відповідають європейським нормам і цінностям, але й визнають унікальні виклики та можливості, притаманні українському контексту.

3.2. Європейська інтеграція України в умовах сучасних викликів та загроз

Інтеграція України до ЄС має багато потужних прихильників - від Президента Європейської Комісії до близько 90% населення України (Рейтингова група "Україна", 2022). Безумовно, цей процес займе певний час (сподіваємось, роки, а не десятиліття) і вимагатиме трансформації як України, так і ЄС. Однак сьогодні весь світ змінюється, і повернення до реальності, яка була до 24 лютого 2022 року, не буде. Ця нова реальність вимагає стратегічного мислення та сміливої уяви. Нинішня повномасштабна війна змушує критично переосмислити багато речей, які сприймалися як даність, і нарешті вирішити багато проблем, які тривалий час відкладалися в довгу шухляду [70].

ЄС запросив Україну до діалогу 2 грудня 1991 року, наступного дня після того, як український народ на референдумі висловив своє бажання жити в незалежній державі. Цю подію можна назвати початком відносин між Україною та ЄС. З 1991 року Україна пройшла довгий шлях від автократії з плановою економікою, де підприємництво переслідувалося, а ціни встановлювалися державою, до ринкової демократії, хоч і недосконалої. За допомогою Міжнародного валютного фонду (МВФ), ЄС, урядів інших країн та міжнародних організацій Україна здійснила багато реформ, особливо з 2014 року. Безумовно, її прогрес міг би бути швидшим. На жаль, спадщина російського гноблення була дуже сильною. Однак за останні 20 років ідея європейської інтеграції поширилася від групи ентузіастів-технократів до майже всього суспільства [70].

З 2014 року більшість українців підтримують європейську інтеграцію. Членство в ЄС стане якорем для післявоєнної відбудови України, яка вимагатиме не лише фізичної реконструкції, але й модернізації інституцій. Україна має міцні економічні та особисті зв'язки з Європою (див. Рисунки 1, 2 і 3), а з огляду на те, що зараз ЄС приймає п'ять мільйонів біженців, ці зв'язки стануть ще міцнішими.

ЄС разом з МВФ, Світовим банком, урядами інших країн та міжнародними організаціями сприяє реформам в Україні з початку 1990-х років - спочатку в рамках програми технічної допомоги Співдружності Незалежних Держав, а згодом у рамках програми Twinning та інших механізмів. У межах програми макрофінансової допомоги ЄС з 2014 року виділив Україні майже 6 мільярдів євро. Від початку повномасштабного нападу на Україну ЄС надав Україні 1,2 млрд євро в рамках цієї програми і пообіцяв забезпечити додатковий кредит у розмірі 9 млрд євро у 2022 році [European Commission, 2022a]. Після 2014 року реформи значно інтенсифікувалися. Основними чинниками цього стали підписання Угоди про асоціацію (УА) з ЄС, екзистенційна загроза для країни, зростання громадянської активності та програми "гроші в обмін на реформи", що впроваджувалися МВФ та ЄС. Останні дослідження показують, що Україна була досить успішною в імплементації УА. Емерсон та ін. (2021) припускають, що з 26 розділів УА Україна виконала 17 на оцінку 2 або вище (за шкалою від 1 до 3). Найбільш проблемними сферами, на їхню думку, є боротьба з корупцією, верховенство права та транспорт, тоді як громадянське суспільство отримало найвищий бал [6].

За оцінками українського уряду, станом на 2021 рік Україна виконала 63% положень УА з найбільшим прогресом у сферах політичного діалогу, гуманітарної політики, а також юстиції, свободи та безпеки і захисту прав людини, тоді як фінансове співробітництво, трудові відносини та транспорт відстають [16]. Як зазначають Лаф та інші (2017), Угода про асоціацію та ПВЗВТ були покликані наблизити Україну до ЄС (без обіцянки повного членства), а деякі положення були надто складними з огляду на стан інституційного розвитку України. Тим не менш, прогрес реформ з 2014 року був значним. За оцінками дослідників, з січня 2015 року по червень 2022 року було прийнято майже 1300 реформаторських законодавчих актів, найбільший прогрес був досягнутий у сфері бізнес-середовища та державного управління. З цих законодавчих актів 127 спрямовані на боротьбу з корупцією, 59 -

опосередковано, тобто через зміну процедур (найяскравіший приклад - реформа публічних закупівель), відкриття даних або дерегуляцію певних сфер. Як результат, показник сприйняття корупції в Україні покращився з 25 у 2013 році до 32 у 2021 році; для порівняння, показник Угорщини за той самий період знизився з 54 до 43 [Transparency International, 2021].

З 2014 року Україна продемонструвала значне покращення не лише у ставленні громадськості до корупції, а й у створенні формальних інституцій, які борються з корупцією. Так, Національне антикорупційне бюро (2021) повідомляє про 859 активних розслідувань у другій половині 2021 року, а Вищий антикорупційний суд завершив слухання у понад 110 справах з моменту свого запуску у 2019 році; 58 осіб було засуджено.³ Були спроби істеблiшменту повернути назад деякі антикорупційні зрушення, але активна позиція громадянського суспільства допомогла відвернути ці спроби (Euronews, 2020). Безумовно, залишаються проблеми, найважливішою з яких є незавершена судова реформа. Ця реформа, як і антикорупційна реформа, посідає чільне місце в суспільному порядку денному. Наприклад, опитування Фонду "Демократичні ініціативи" (2019) показує, що п'ятьма найважливішими реформами для громадян України є антикорупційна (63%), охорона здоров'я (57%), пенсійна та соціальна реформа (52%), реформа судової системи та прокуратури (37%) та люстрація (33%). Безумовно, сьогодні українці найбільше дбають про перемогу у війні. Адже якщо не буде України, то рівень корупції не матиме значення. Однак під час відбудови, яку, сподіваємося, очолить ЄС, інтереси українців та європейських інституцій будуть значною мірою збігатися [Європейська Комісія, 2022b].

Незважаючи на ці проблеми, Україна має таку ж кваліфікацію для отримання статусу кандидата, як і західно-балканські країни [Емерсон та інші, 2022]. Надання статусу кандидата не має недоліків, оскільки цей статус не передбачає жодних конкретних дат вступу. Водночас він має величезний плюс: надає моральну підтримку українському народу під час війни і, що важливіше, забезпечує якір для подальших реформ. Шлях реформ в Україні досить чіткий

і описаний, наприклад, у програмах МВФ, рекомендаціях Європейської комісії (2020) або документах щодо відновлення України [Беккер та ін., 2022]. Як уже зазначалося, найважливішим є завершення судової реформи, за якою слідують реформа державної служби (прийняття рішень у публічній сфері) та реформи, що розвивають ринки, зокрема антимонопольна. Також дуже важливим є продовження децентралізації - це одна з найуспішніших і найпопулярніших реформ. Прийняття України до ЄС було б вигідним не лише для України, але й для самого ЄС. Очевидними сферами є продовольча безпека та виробництво енергії; крім того, Україна має великий людський капітал і підприємницький талант, а також є досить розвиненою в ІТ, машинобудуванні та інших галузях, що вимагають високого рівня технічних навичок. Однак у процесі вступу до ЄС зміниться не лише Україна. Сам ЄС реформуватиметься у відповідь на нові виклики [14].

Україна офіційно подала заявку на членство в ЄС 28 лютого 2022 року за найтрагічніших обставин. Президент Зеленський підписав лист-заявку всього через кілька днів після того, як Росія розпочала повномасштабне вторгнення в країну, і коли російські війська перебували лише за 15 кілометрів від його офісу в Києві. Офіційне звернення було відчайдушним кроком країни, яка вже перебуває у стані війни з 2014 року, а зараз бореться за своє виживання. Але сміливий крок Президента України був також рятівним, заявка значно підвищила бойовий дух української нації та успішно кинула виклик ЄС щодо надання широкої підтримки та дотримання своїх основоположних принципів.

У поєднанні з безпрецедентними заходами, прийнятими Європейським союзом та його державами-членами для надання допомоги Україні в її конфлікті, швидка реакція ЄС на заяву, за якою швидко послідували аналогічні запити від Молдови та Грузії, продемонструвала виняткову оперативність за будь-якими оціночними показниками. Рада ЄС оперативно запустила процедурні механізми, передбачені статтею 49 Договору про Європейський союз, а згодом звернулася до Європейської Комісії з проханням надати свою оцінку заявок протягом тижня. Оперативність Єврокомісії була не менш

помітною і завершилася оцінкою відповідності трьох заявників критеріям членства в ЄС до 17 червня 2022 року.

Зробивши висновок, що Україна "демонструє характеристики європейської держави та надала вагомі докази своєї відданості основоположним цінностям Європейського Союзу", Комісія рекомендувала Раді ЄС надати країні перспективу набуття членства в ЄС. Крім того, Європейську Раду закликали надати Україні довгоочікуваний "статус кандидата", що не передбачено процедурою, передбаченою статтею 49 Договору про заснування Європейського Союзу, але де-факто означає вирішальний крок вперед у процесі вступу до ЄС [34]. Підтвердивши попередню умову, що Україна має відповідати "встановленим критеріям та умовам", включаючи добре відомі "Копенгагенські критерії", Комісія одночасно закликала до швидких реформ у семи сферах, що відповідають законодавству ЄС, а саме: судова система, верховенство права, антикорупційні заходи, захист національних меншин, боротьба з відмиванням грошей, обмеження олігархічного впливу та прийняття законодавства про засоби масової інформації. Крім того, Комісія пообіцяла пильно стежити за прогресом України в цих сферах, а оціночний звіт має бути завершений до кінця 2022 року.

Хоча висновки Комісії щодо відповідних заявок Молдови та Грузії були менш сприятливими, вони прийшли до того ж висновку: цим двом країнам слід надати перспективу стати державами-членами ЄС [18]. Європейська Рада схвалила рекомендації Комісії лише через кілька днів і визнала, що "майбутнє цих трьох країн та їхніх громадян лежить у межах Європейського Союзу". Статус країни-кандидата було надано лише Україні та Молдові, а Грузії було запропоновано спочатку виконати пріоритети внутрішніх реформ, зазначені у Висновку Комісії, щоб мати змогу отримати статус "країни-кандидата" [53].

Рішення Європейської Ради про надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС, ймовірно, не відбулося б за довоєнних обставин. Хоча прагнення країни приєднатися до ЄС було очевидним вже протягом певного часу,

офіційна заявка на членство не розглядалася в Києві всерйоз до російського вторгнення. Таким чином, російська агресія парадоксальним чином перетворила на реальність давню мрію українців офіційно взяти курс на членство в ЄС.

Натомість українська влада зосредила свої зусилля на вимогливій імплементації Угоди про асоціацію, яка вважається "найпрогресивнішою угодою такого роду, коли-небудь укладеною Європейським Союзом" [58], і характеризується безпрецедентною всеосяжністю, складністю та обумовленістю. Угода дійсно регулює весь спектр відносин України з ЄС з амбітною метою інтеграції країни до внутрішнього ринку ЄС на основі її здатності імплементувати відповідне законодавство ЄС та дотримуватися його цінностей [41].

Безумовно, щорічний звіт Комісії про виконання Угоди про асоціацію ніколи не був надто позитивним [37]. Навіть внутрішня оцінка зусиль України щодо імплементації Угоди була досить скромною [37]. Іншими словами, якби Комісію (і Європейську Раду) попросили до 24 лютого 2022 року оцінити здатність України приєднатися до Союзу, посилаючись на встановлені стандарти вступу, її висновок, ймовірно, був би набагато менш сприятливим.

Можливо, саме тому держави-члени та інституції ЄС надали Україні статус кандидата, по суті, як акт моральної підтримки, щоб посилити опір країни агресії і, можливо, більше, ніж будь-коли в історії розширення ЄС, як геополітичне рішення, а не скрупульозне юридичне застосування умов, пов'язаних зі "статтею 49 Договору про заснування Європейського Союзу". Росія фактично підвищила шанси України, а також Молдови та Грузії, чия територіальна цілісність також була підірвана силами, підтримуваними Росією, на вступ до ЄС. Якщо так, то виникає питання, чи буде процес вступу трьох нових кандидатів і надалі відбуватися в рамках цього надзвичайного підходу "вступу через війну", чи він врешті-решт повернеться на шлях "класичного вступу", який застосовувався до держав-кандидатів у довоєнний період.

"Вступ через війну" означає, що війна виправдовує застосування ЄС іншого підходу до оцінки здатності кандидата на вступ до Союзу. Це означає більш сприятливе ставлення ЄС до заявки на членство, якщо і тому, що заявник воює, буквально, щоб захистити спільні європейські цінності, визначені у статтях 2 і 21 Договору про Європейський Союз. Якщо така країна прагне поважати ці цінності, зокрема, беручи активну участь у зовнішній політиці ЄС (наприклад, у Східному партнерстві) та/або будучи стороною рамкової угоди про асоціацію з ЄС, і стає жертвою військового або гібридного вторгнення, вона може розраховувати на широку політичну, економічну, безпекову та гуманітарну підтримку з боку ЄС та його держав-членів [3; 27]. Така підтримка може дійсно включати визнання перспективи членства, якщо країна бажає вступити до ЄС, і подальшу участь ЄС, щоб це відбулося. Звичайно, агресія повинна мати такий характер, щоб вона підривала територіальний суверенітет відповідної держави та її євроінтеграційні цілі.

Ідея більш сприятливого підходу до вступу України до ЄС справді пролунала з вуст кількох держав-членів на початку процесу [21]. Але вона також викликала негативну реакцію як в ЄС, так і серед інших кандидатів на членство. Деякі держави-члени негайно відкинули будь-який "прискорений вступ" на тій підставі, що формально в законодавстві ЄС не існує такої спеціальної процедури, і що пом'якшення умов вступу, яке вона може спричинити - на яке деякі уряди ЄС можуть погодитися з інших причин - буде небезпечним для Союзу, а також проблематичним для його відносин з іншими претендентами на членство [68]. Дійсно, держави-кандидати із Західних Балкан застерігали проти пропозиції надати Україні пріоритет щодо вступу, оскільки це могло б (ще більше) підірвати їхню власну перспективу вступу. Як відомо, деякі з країн-кандидатів з регіону пережили криваві громадянські війни та військове вторгнення третіх країн, і з того часу, принаймні в деяких випадках, доклали значних зусиль, щоб мати можливість приєднатися до ЄС, хоча й не завжди отримували значну підтримку з боку ЄС у відповідь.

Іншим варіантом для України є "класичний процес вступу". Як і від будь-якої іншої країни-кандидата, від неї очікується виконання Копенгагенських критеріїв і, відповідно, застосування всього законодавства ЄС, що охоплює 35 або більше розділів переговорів про вступ. Судячи з офіційних заяв, саме такому підходу віддають перевагу інституції та держави-члени ЄС. Посилаючись на положення статті 49 Договору про заснування Європейського Союзу та умови вступу, засновані на Копенгагенських критеріях, у Висновку Комісії підкреслюється, що останні "були підготовлені за методологією, подібною до тієї, що використовувалася в попередніх Висновках Комісії". У тому ж дусі у Висновках Європейської Ради підкреслено, що "прогрес кожної країни на шляху до Європейського Союзу залежить від її власних заслуг у виконанні Копенгагенських критеріїв" [76]. Важливо також, що, нагадуючи про те, що прогрес у вступі залежить від виконання кандидатом Копенгагенських критеріїв, Європейська Рада підкреслила, що "необхідно враховувати здатність ЄС приймати нових членів" - міркування, значення якого неухильно зростало в риториці щодо розширення ЄС з 2004 року [71].

Хоча інституції та держави-члени ЄС виявилися на висоті, напрочуд швидко і позитивно відреагувавши на заявки на вступ, вони також залишаються непохитними щодо застосування встановленої методології вступу і до нових кандидатів, а також правової адаптації, яку це тягне за собою для закріплення членства в усіх його вимірах у їхніх системах. Разом з тим, можна стверджувати, що застосування класичної методології також має бути адаптоване і доповнене, як це було зроблено під час кожного розширення, щоб врахувати специфіку кожного конкретного випадку. Війна, що триває, перетворилася на кампанію виснаження, яка матиме тривалий вплив як на Україну, так і на весь ЄС. Здатність України виконати умови вступу виснажується з кожним днем руйнівної агресії, а отже, залежить від загального відновлення країни. Це, у свою чергу, залежить, зокрема, від довгострокової підтримки, яку Україна отримає від ЄС у цій важливій справі. Чим більшу допомогу надаватиме ЄС, тим більше він зможе нормативно та ефективно

вимагати від України ретельного дотримання умов вступу. Хоча масштаби і специфіка зусиль, необхідних для відбудови України, вимагають спеціального коригування методології вступу, цей процес має також ініціювати ширший і корисніший перегляд "стратегії підготовки до вступу" ЄС, яка з роками продемонструвала свої обмеження і слабкі сторони. Заявка України дійсно є серйозним стимулом для ЄС розробити "стратегію підготовки до вступу 2.0", зокрема для того, щоб краще підготувати країни-кандидати як до виконання критеріїв вступу, так і до функціонування в якості добре функціонуючих держав-членів ЄС у майбутньому. Нова стратегія повинна також дозволити такій країні, як Україна, стати на ноги як постконфліктне суспільство, в чому ЄС і держави-члени виявилися не надто сильними в різних країнах-кандидатах на вступ до ЄС на Західних Балканах; ЄС повинен вдосконалити цю стратегію, щоб бути здатним виконати свої обіцянки і забезпечити мир в Європі.

Вторгнення Росії в Україну є безпрецедентним викликом для проєкту європейської інтеграційного проєкту. З вражаючою швидкістю ЄС привітав заявку України на членство на знак вдячності за її надзвичайні зусилля з протистояння агресії. Таким чином, він запропонував особливе ставлення до країни, яка захищає спільні цінності країни, яка захищає спільні цінності на полі бою, відчинивши свої двері без шкоди для Копенгагенським критеріям та усталеній політиці обумовленості. Остання залишається критично важливою, хоча і не бездоганною, у закріпленні атрибутів членства в структурах будь-якої держави-кандидата. структурах ЄС. ЄС також повинен був проявити творчий підхід і, відповідно, запропонувати додаткові рішення для (нових) країн-кандидатів, які ще не готові відповідати всім критеріям вступу, особливо в період критеріям вступу, особливо під час інтенсивної війни. Прикладом може слугувати КЗБП. Незважаючи на те, що вона ще не до кінця не сформульована, ця ініціатива може зблизити країни-кандидати, країни-члени ЄС і країни, що не є членами ЄС. країни, що не є членами ЄС, ближче до об'єднання різних форм політичного, економічного і безпекового співробітництва, які мають вирішальне значення для безпеки, які є критично важливими для реагування

на екзистенційні загрози на європейському континенті. європейському континенті. Чи виправдає ця ініціатива очікування і чи розвіє побоювання деяких її потенційних учасників, ще належить з'ясувати. Безумовно, Україна має відігравати активну роль у її розвитку - в тій мірі, в якій вона розвитку - наскільки це практично можливо за нинішніх обставин - в рамках підготовки до членства і як підготовки до членства в ЄС і як провідний учасник післявоєнного відновлення європейського інтеграційного процесу. європейського інтеграційного процесу.

Сьогоднішні геополітичні турбулентності також вимагають фундаментальних змін у кількох традиційних внутрішньої та зовнішньої політики ЄС, включаючи, насамперед, процес розширення ЄС, який Боротьба України повернула його на перше місце в порядку денному ЄС. У 2004-2005 роках розширення було потужною основою для запуску широкомасштабної європеїзації раніше комуністичних країн Центральної та Східної Європи, в тому числі Центральної та Східної Європи, включаючи деякі колишні радянські республіки. У 2022 році вступ до ЄС використовується для посилення військових зусиль проєвропейських пострадянських країн, а також для посилення потенціалу європейських спільних цінностей, коли вони потенціалу європейських спільних цінностей, коли вони захищаються на полі бою. Залишається тільки як очевидний тектонічний зсув у підході ЄС, тобто перехід від переважно "технократичного" "технократичного" підходу до вступу до ЄС в останні роки, до ціннісного "вступу через війну", відіб'ється на довгостроковій перспективі.

Висновки до розділу 3

У цьому розділі окреслено стратегічні вектори європеїзації України та розвинуто підходи до активізації євроінтеграційних процесів в умовах сучасних викликів та загроз.

Аналіз шляху України до європеїзації показує, що це складний і заплутаний процес, який характеризується цілеспрямованим наближенням до

європейських цінностей, норм та інститутів у політичній, економічній та соціальній сферах. У політичному плані Україна рухається курсом, що балансує між зміцненням демократичних інститутів і гармонізацією правової бази з нормами ЄС при одночасному захисті національного суверенітету. В економічному плані узгодження передбачає структурні реформи, торговельні угоди та ініціативи з модернізації для синхронізації з економічним ландшафтом ЄС, враховуючи вразливості, динаміку світового ринку та імператив сталого зростання.

Основні досягнення цього розділу включають розробку ключових рекомендацій, серед яких визначено необхідність пріоритизації інституційних реформ для відповідності європейським стандартам. Крім того, виявлено важливість економічної модернізації, зокрема шляхом диверсифікації та реструктуризації, що сприятиме конкурентоспроможності та стійкості. Соціальні трансформації, включаючи розвиток освіченої робочої сили та підтримку культурного розмаїття, також визнані як важливий аспект. Досягнення також включають акцент на енергетичній безпеці та регіональному співробітництві, які визнаються як ключові стратегічні вектори для забезпечення стабільності та інтеграції.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі запропоновано комплексні рекомендації щодо стратегічних векторів європеїзації України. Дослідження заглибилося у вивчення теоретичних підходів та концепцій європеїзації, проаналізовано досвід європеїзації країн-членів ЄС, а також розкрито прагматизм спільної зовнішньої та безпекової політики. Охарактеризовано діалектичний взаємозв'язок між спільною зовнішньою та безпековою політикою і європеїзацією. Крім того, з'ясовано особливості формування національних стратегій країн-членів у контексті спільної зовнішньої та безпекової політики. Підсумком цієї роботи стало визначення стратегічних векторів європеїзації України, а також розроблення підходів, спрямованих на посилення євроінтеграційних процесів у відповідь на сучасні виклики та загрози.

1. Досліджено теоретичні підходи та концепції європеїзації, що дозволило краще зрозуміти багатогранність цього процесу. Нормативний вплив Європейського Союзу, що виражається в політиці та стандартах, спрямовує держави-члени на синхронізацію їхніх національних політик у різних секторах, тим самим сприяючи гармонізації політики та поширенню спільних цінностей. Впливові структури, такі як Європейський парламент, мають значний вплив на національні системи управління, щоб привести їх у відповідність до загальної наднаціональної структури.

Різні наукові погляди на європеїзацію дають різні визначення, що відображають різні інтерпретації. Ладрех характеризує її як поступову переорієнтацію національних політик у відповідь на динаміку ЄС, тоді як Бетцель підкреслює зростаюче підпорядкування сфер внутрішньої політики європейській політиці. Хармсен і Вілсон поділяють ці концептуалізації на вісім сфер, що охоплюють період від появи нового європейського врядування до реконструкції ідентичності. Вивчення внутрішньої та зовнішньої європеїзації відбувається з трьох точок зору: знизу вгору (що передбачає добровільну передачу національного суверенітету), зверху вниз (аналіз внутрішніх

трансформацій, спричинених тиском з боку ЄС) та знизу догори (що охоплює проекцію правил ЄС за межі формальних кордонів).

2. Аналіз досвіду європеїзації країн-членів ЄС висвітлює нормативний вплив Європейського Союзу на гармонізацію політики та поширення спільних цінностей. Вивчення європеїзації Німеччини висвітлює складну взаємодію історичної спадщини, геополітичних зрушень та складної структури ЄС. Раннє прийняття Німеччиною європеїзації, особливо у сферах ідентичності та інституційної узгодженості, відрізняє її від інших країн-членів. На противагу цьому, постсоціалістичні країни Східної, Південної та Центральної Європи стикаються з проблемами у своїй готовності до повної імплементації *acquis communautaire*. ЄС використовує м'які інструменти, включаючи умовні позитивні стимули та регуляторний тиск, для здійснення правових та управлінських реформ.

3. Розкрито прагматизм спільної зовнішньої та безпекової політики та описано співпрацю країн-членів ЄС в її рамках. Досліджено, що СЗПБ діє через інституційну структуру, де дипломати держав-членів та посадовці ЄС спільно формулюють політику. Стратегічний компас зазнав значних змін після повномасштабного вторгнення Росії в Україну у 2022 році, реагуючи на дестабілізацію європейського безпекового порядку. У ньому зроблено акцент на політичних настановах щодо практичної реалізації "стратегічної автономії" в управлінні кризами, стійкості, спроможностях і партнерствах. У контексті спільної політики безпеки і оборони європеїзація означає постійні зусилля з гармонізації зовнішньої та безпекової політики держав-членів. Європейська служба зовнішньої діяльності виступає ключовим інструментом, що втілює принципи європеїзації, зближуючи національні інтереси у спільну європейську зовнішньополітичну позицію.

4. Охарактеризовано діалектику взаємозв'язку спільної зовнішньої та безпекової політики та європеїзації постійними зусиллями з гармонізації зовнішньої та безпекової політики держав-членів. Діалектичний взаємозв'язок між спільною зовнішньою політикою і політикою безпеки та європеїзацією

позначений інституційними структурами, що сприяють координації політики, зокрема, Європейською службою зовнішньої діяльності, яка слугує ключовим інструментом для реалізації цілей Глобальної багатосторонньої системи, втілюючи при цьому принципи європеїзації. Взаємодія між інтеграцією та різноманітністю у зовнішній політиці та політиці безпеки має важливе значення для ЄС, щоб підтверджувати свій вплив на глобальному рівні, зберігаючи при цьому згуртованість держав-членів, особливо перед обличчям зовнішніх викликів.

5. З'ясовано особливості формування національних стратегій країн-членів у контексті спільної зовнішньої та безпекової політики. У міру того, як держави-члени докладають спільних дипломатичних зусиль, СЗБП стає горнилом, де національні інтереси узгоджуються і трансформуються через спільні європейські цілі, що відображає діалектичну природу їхніх відносин. Держави-члени ЄС колективно формулюють і реалізують зовнішню політику в рамках СЗБП, яка охоплює різні сфери в цілях розвитку та гуманітарної допомоги. Інституційна структура Європейської служби зовнішньої діяльності сприяє спільному формулюванню політики національними дипломатами та посадовцями ЄС на основі консенсусу. Незважаючи на проблеми з дипломатичним визнанням і залежність від ресурсів країн-членів, ЄС встановив помітну глобальну присутність, що говорить про його міжнародну ідентичність і джерела його впливу.

6. Окреслено стратегічні вектори європеїзації України та описано рекомендації щодо стратегічних векторів європеїзації України, де описується шляху України до європеїзації і показує, що це складний і цілеспрямований процес, що охоплює політичний, економічний і соціальний виміри. Баланс між зміцненням демократичних інститутів, гармонізацією правових рамок та узгодженням з економічним ландшафтом ЄС відображає багатогранний підхід, який надає пріоритет національному суверенітету при одночасному прагненні до європейських цінностей та норм.

7. Розвинуто підходи до активізації євроінтеграційних процесів в умовах сучасних викликів та загроз, у яких підкреслюється важливість першочергового проведення інституційних реформ, спрямованих на досягнення європейських стандартів. Модернізація економіки, соціальна трансформація, енергетична безпека та регіональне співробітництво стають ключовими стратегічними аспектами, що сприяють підвищенню конкурентоспроможності, сталості та стабільності в процесі європейської інтеграції.